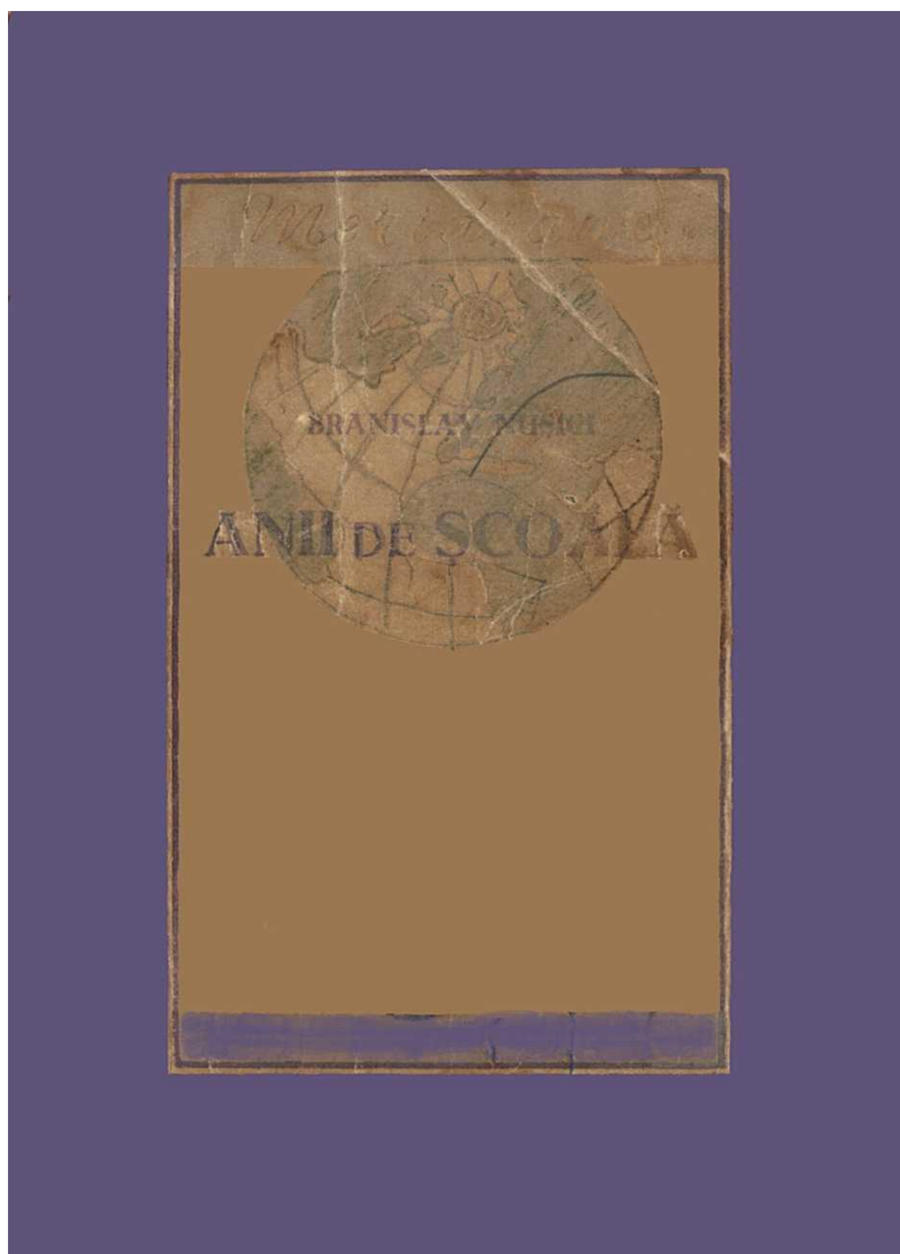

ANII DE ȘCOALĂ

BRANISLAV NUȘICI

Meridiane

Editura de stat pentru literatura și artă

1956

în romîneşte de:

Ioachim Botez și Dorin Gămulescu

Din volumul:

Бранислав Б. Нушић

АЧТОБИОГРА ФИЈА

Београд, 1947

Cuprins

CUVÎNT ÎNAINTE ... 3
1. ANII DE ŞCOALĂ ... 4
2. ŞCOALA PRIMARĂ ... 8
3. LIMBA SÎRBĂ ... 11
4. RELIGIA ... 15
5. ISTORIA ... 17
6. GEOGRAFIA ... 22
7. NATURALELE ... 25
8. LIMBILE STRĂINE ... 27
9. MATEMATICA ... 30
10. LIMBILE MOARTE ... 36

CUVÎNT ÎNAINTE

Branislav Nuşici — unul dintre cei mai curajoşi şi luminaţi scriitori din literatura clasică sîrbă — este aproape necunoscut cititorilor din ţara noastră.

B. Nuşici s—a născut în anul 1864 şi încă de pe băncile gimnaziului, sub influenţa tatălui său care era un mare iubitor de teatru, scrie, regizează şi reprezintă în cercul colegilor piesa Lupta de la Sibici, o *prelucrare dramatică a unei legende populare. Nu împlinise încă 19 ani cînd a citit prietenilor săi comedia în trei acte* Dreptul poporului, *pe care avea s—o desăvîrşească mai tîrziu ca să rămînă una din cele mai izbutite opere comice ale teatrului sîrb.*

Sub influenţa lui Gogol, scrie în 1888 comedia Persoana suspectă, *pe care o subintitulează chiar „Gogolindă în două acte", şi tot în acelaşi an, condamnat din pricina unor versuri satirice care jigniseră pe ,,Maiestatea S", scrie în închisoarea din Poperavaţ, unde îşi ispăşea pedeapsa, comedia* Protecţia *şi un volum de schiţe:* Frunzuliţe. *Eliberat, scrie apoi o serie de alte opere dramatice, printre care comedia ;* Un om chinuit, *drama* Aşa trebuie să fie, *feeria* Silian şi Omorica, *opere care stabilesc autoritatea sa de dramaturg şi care—l fac să devină pentru scurtă vreme director la Teatrul Poporului din Belgrad. Neostenită, pana scriitorului dă la iveală noi şi noi piese de teatru — dramele* : Un gol, Cartea a doua, Un joc periculos, *dramele istorice :* Knejina de la Tribala, Tomoida *etc, comediile :* Schopenhauer, Analfabetul, Copiii noştri, Călătoria în jurul lumii etc, *iar sub influenţa lui Gorki scrie drama* În umbra lui Dumnezeu, *în care, biciuind moravurile burgheziei, încearcă în culori sumbre să redea un vast tablou al cartierelor muncitoreşti de la periferiile Belgradului.*

Spiritul larg umanitarist şi iubitor de pace al lui Nuşici, în care ironia şi sarcasmul nu—şi mai află locul, se vădeşte în Povestirile unui caporal, *ce veştejesc războiul de cotropire al sîrbilor împotriva bulgarilor, cum şi în* Serile ramazanului *o icoană a moravurilor turceşti. Acelaşi lucru îl face şi într—o culegere de foiletoane pe care le semnează cu numele unui vechi înţelept evreu, Ben Akiba, ca şi în* Copilul comunei, *romanul unui orfan. Tragedia poporului sîrb din primul război mondial a înfăţişat—o în lucrarea* Anul 1915. *După alte cîteva comedii, Nuşici a scris piesa în patru acte* Doamna ministru, *tradusă şi în romîneşte, în 1931 mai întîi, apoi în 1954.*

Autorul atîtor opere de valoare şi al cărţii de faţă Anii de şcoală *a murit în anul 1939, care a însemnat o nouă urgie împotriva neamului său din partea celor care călcau în picioare dreptul la viaţă slobodă a înmiitelor iubitoare de pace.*

Chiar de la începutul povestirilor sale, Nuşici ne face cunoştinţă cu un dascăl de la şcoala primară ce şi—a început învăţătura de,carte, care, în ce priveşte venalitatea, nu e cu nimic mai prejos de domul Vucea al lui Delavrancea. Autorul dă o statistică glumeaţă a ouălor, gîştelor, căpăţînilor de varză, funiilor de ceapă, picioarelor de viţel, cîrnaţilor şi drugilor de costiţă, cîte a trebuit să dea cutare ori cutare şcolar pentru cunoaşterea buchilor şi a socotelilor. E ingenios însă şi plin de haz cînd, pentru intuirea plastică a alfabetului slav, ei aseamănă slovele cu broasca, cu spînzurătoarea, cu groapa, cu o capră de tăiat lemne, cu tuşa Persa care umblă cu mîinile în şolduri, sau cînd pe Д îl compară cu gura unei latrine turceşti. Ne aminteşte felul cum îi învăţa pe bunicii noştri buchile dascălul Chiosea din scrisorile lui Ion Ghica.

Ca şi în trecutul şcolii burgheze de la noi, studiul gramaticii a fost şi la vecinii noştri un instrument de tortură şi o sperietoare a copiilor. Însuşi protopopul se înspăimîntă de cele şapte cazuri ale morfologiei sîrbe şi alte încurcături lexicale. Din predarea punctuaţiei, Nuşici scoate efecte ilariante. Istoria, în loc să fie un mijloc de cunoaştere a trecutului şi prilej de înţelegere pentru ce toate stăpînirile tiranice, începînd cu cea a teocratici egiptene, s—au făcut ţarină ca şi palatele de lut asiriene — era numai un exerciţiu de pronunţare. Elevii, spune Nuşici, îşi scrînteau limba repetînd Cudurnagupta, Ciandragupta, Asurbanibal, Nabucodonosor, Tiglatpalisar, Nabopplasar, Amenemhat... De aceea, spre o mai bună deprindere, le foloseau la jocul „de—a căpriţa", aşa cum făceam

şi noi cîndva, folosind la jocurile noastre copilăreşti prepoziţii latineşti.

Studiul ştiinţelor naturale nu era mai presus de celelalte. Zoologia, de pildă, slujea profesorului ca să nu mai privească în catalog şi să deosebească un elev de altul: „Ieşi la lecţie, mistreţule, şi grohăie lecţia!"sau : „Treci la loc, urangutanule, nota 21" sau : „Nu ştii nimic, boule !". .

Cu limbile moderne mergea şi mai greu. Profesorul însuşi învăţa să converseze după metoda Olendor — carte cu întrebări şi răspunsuri după tipic. Aşa s—a întîmplat că, la o recepţie diplomatică, un demnitar a întrebat pe nunţiul papal: „Sora dumneavoastră mănîncă cu plăcere brînză ?" Întocmai ca la noi, cînd un fost ministru al justiţiei şi director al celui mai răspîndit ziar, vrînd să servească la un banchet pe o doamnă franţuzoaică cu pîine i—a spus : Voila la pain, *ceea ce în limba lui Voltaire vrea să zică: Uite iepure.*

Ce a însemnat în şcoala sîrbească (ca, de altfel, şi în vechea şcoală de la noi) predarea limbile moarte, citiţi dialogul plin de o ironie aristofanic dintre marele inchizitor şi călugărul temnicer. Nici roata caznelor, nici jarul sub tălpi, nici acele sub unghii, nici uleiul fiert turnat pe beregată, n—au izbutit să scoată mărturisiri de la ereticul Don Ferdinand.

Şi atunci i s—a aplicat supliciul suprem : chestiunea de sintaxă, latina ce se cheamă consecutio temporum.

Tema de nesecat umor a tuturor povestirilor este osîndirea vechilor metode de învăţămînt, cînd, şi la noi, şcolarul era victima gratuită a nepregătirii, a Venalităţii, a despotismului unor dascăli fără chemare pentru marea slujbă de „luminători ai neamului". Ne aflăm în perioada pedagogiei formaliste, care, de dragul principiilor pestalozziene, frobeliene, herbartiene, ucidea ceea ce era mai de preţ: libertatea de gîndire a elevului.

Poate că unora dintre cititori li se va părea de un ridicul forţat lecţia profesorului de geografie, care ia ca material didactic capul elevului Sreten, sau a celui de matematici care propune probleme absurde și face calambururi. Dar nu se poate să nu fie alături de scriitor toţi cei care au apucat modul de predare intuitiv cînd cică sfera reprezenta unitatea în sistemul de învăţămînt iar cubul diversitatea în unitate, cînd un pedagog ca Frobel susţinea că mingea este imaginea universului în faţa unui prichindel de la grădiniţa de copii.

Lectura prozei lui Nuşici, acest aspru dar vesel judecător al erudiţiei sterpe, este un prilej de nespusă desfătare literară.

Ioachim Botez

1. ANII DE ŞCOALĂ

Cînd a venit vremea să merg şi eu la şcoală, toţi ai casei au respirat uşuraţi, încredinţaţi că şcoala este un fel de formă în care pui copilul ca pe un aluat dospit; învăţătura îl rumeneşte, iar părinţii şi—l iau înapoi gata copt.

Pentru mine, şcoala a fost, la drept vorbind, o luptă pentru existenţă şi conservare personală. La început, lupta aceasta a luat forma unui conflict între mine şi tata, care se mîndrea nespus de mult că fiul său se duce la şcoală, în timp ce eu, privind lucrurile de pe poziţii mai realiste, am găsit că tata are destule motive să nu se mîndrească. Apoi conflictul s—a transformat într—o luptă între mine şi omul de serviciu de la şcoală care, la rugămintea tatei, mă ducea tîrîş pînă în faţa casei şi pe care, cu această ocazie, l—am şi muşcat odată. Spunea că tot aşa a trebuit să ducă tîrîş la şcoală toată familia mea. Dar bătălia cea mai de seamă s—a dat ceva mai tîrziu, în timpul anilor de şcoală, cînd s—au

ciocnit două lucruri de neîmpăcat : ura unor profesori împotriva mea şi paraponul meu pe anume obiecte.

A fost un război neîntrerupt şi îndelungat, în care, de o parte erau profesorii şi ştiinţa, iar de cealaltă parte eu singur. Se înţelege că într—o luptă atît de inegală, a trebuit să mă dau bătut aproape într—una, mîngîindu—mă cu sfînta zicătoare populară care spune că înţeleptul lasă totdeauna să treacă de la el. De altfel eram nevoit să mă dau bătut şi pentru că profesorii, luptîndu—se cu mine întocmai cum s—ar fi luptat cu un duşman personal, se slujeau mereu de unul şi acelaşi mijloc — la care ţineau foarte mult, deşi era foarte necinstit — adică îşi întrebau duşmanul, fie la ore, fie la examene, numai şi numai ceea ce acesta nu ştia. Aşa s—a întîmplat că în această luptă pentru existenţă n—am avut putinţa să dobîndesc vreo izbîndă.

La drept vorbind, lupta asta e tradiţională în familia mea şi la ea au luat parte mulţi înaintaşi de—ai mei, dar mai ales urmaşii lor. O rudă de-a mea, de pildă, cum a intrat în clasa întîi de liceu, n—a mai părăsit—o patru ani împliniţi, asemenea unui om care nu mai părăseşte livada sau ogorul pe care l—a dobîndit după procese care au durat ani îndelungaţi şi chinuiţi. Socotea clasa întîi de liceu ca o moştenire, ca o moşie de care nimeni, nici în ruptul capului, n—are dreptul să—l despartă. În zadar au căutat profesorii să—l încredinţeze că o clasă de liceu nu poate fi socotită acaret; în zadar îi spuneau că el, chiar pe temeiul legilor şcolare, trebuie să părăsească o dată şi o dată această clasă ; a rămas neînduplecat în credinţa lui şi a învăţat mai departe, cu încăpăţînare, în aceeaşi clasă. În sfîrşit, profesorii l—au lăsat de capul lui şi au aşteptat răbdători ca ruda mea să ajungă bun de însurătoare, gîndindu—se că poate numai aşa l—or scoate din şcoală.

O altă rubedenie a îndrăgit atît de mult şcoala, că a rămas om de serviciu în ea.
Unul a izbutit însă să pună în încurcătură chiar şi pe profesori. Trei ani cît a stat în şcoală, a tăcut cu încăpăţînare. Unii dascăli ar fi dorit să-i audă măcar glasul ; alţii, pierzîndu—şi răbdarea, îl rugau cu cerul şi pămîntul să spună ceva. Profesorul de matematici, de exemplu, a încercat să—l tragă cu înverşunare de urechi, doar o scoate vreun sunet ca dintr—o sonerie pe care o apeşi pe buton. Dar şi de data asta a tăcut chitic şi l—a privit pe dascăl cu acea uitătură obraznică atît de caracteristică familiei mele. Din cauza tăcerii lui, profesorii erau cu atît mai încurcaţi, cu cît nu puteau cu nici un chip să afle spre ce ramură a ştiinţei are înclinare ; iar el, după cum se vede, păstra taina asupra acestui lucru, tăcînd.

Fără să renunţ la o datină atît de măreaţă, m—am strecurat prin şcoala primară tîrîş—grăpiş, mulţumită, nu atît sîrguinţei mele, cît plocoanelor pe care le făcea tata învăţătorilor. În timpul celor patru ani de şcoală primară prindeam cu sîrguinţă muşte, făceam pe caiete pete uriaşe de cerneală, zgîriam cu briceagul băncile şi mă întorceam în fiecare zi acasă cu degetele atît de mînjite de cerneală, că parc—aş fi învăţat meşteşugul vopsitului, nu carte.

La sfîrşitul celui de al patrulea an m—a îmbrăcat mama cu haine noi, mi—a încheiat cu grijă nasturii de la spate, mi—a îndesat în buzunar o batistă curată şi frumos împăturită, m—a pieptănat cu cărare la mijloc şi m—a dus chiar ea la şcoală, unde, în faţa unui numeros public, am recitat ceva patriotic, lucru pentru care protopopul m—a sărutat pe frunte, pretorul m—a mîngîiat, iar tata a început să plîngă de fericire, însemna că din acea clipă ajunsesem licean.

Înainte de a pleca la liceu, tata mi—a ţinut un logos lung, încredinţîndu—mă că de acum trebuie să fiu serios şi să mă gîndesc la viitor ; mama m—a binecuvîntat, iar mătuşile au plîns mişcate, compătimindu—mă pesemne pentru mucenicia care mă aştepta. În logosul lui, tata a scos în evidenţă faptul că de acum înainte trebuie să mă silesc pe cît oi putea să nu—i fac obrazul de ruşine, lucru la care m—am învoit din toată inima şi poate că i—aş fi îndeplinit dorinţa, dacă ar fi consimţit şi profesorii. Mi—amintesc că nu i—am făcut tatei obrazul de ruşine doar o singură dată, la gimnastică, însă eu mi—am turtit nasul atunci; la celelalte obiecte, numai Dumnezeu ştie cum mergea treaba. Protopopul spunea despre profesori că la aritmetică vorbesc despre religie, iar la orele de desen despre eclipsele solare : la mine s—a—ntîmplat pe dos. Dacă profesorul mă întreba ceva din religie, îi

răspundeam despre eclipsele de soare, iar dacă mă—ntreba din aritmetică, îi răspundeam din Noul Testament. Dacă profesorii ar fi avut puţină bunăvoinţă, ar fi observat la mine un oarecare talent diplomatic, chiar din faptul că nu răspundeam niciodată la ce mă întrebau ; ei însă nu băgau de seamă lucrul ăsta şi de aici se iscau toate neînţelegerile dintre ei şi mine. Aşa stînd lucrurile, se înţelege de la sine că la sfîrşitul primului an am căzut la examen la trei obiecte şi am rămas repetent.

Îmi amintesc bine de acest prim succes al meu în viaţă. Cînd am plecat dimineaţa la examen, mama m—a îmbrăcat din nou cu hainele noi, cu iacaua brodată, mi—a tăiat unghiile, m—a pieptănat cu cărare, mi—a pus în buzunar o batistă curată şi m—a sărutat pe frunte, spunîndu—mi :

—Vezi să nu mă faci de ruşine, băiatul mamii! Iar tata, cînd m—am dus să—i sărut mîna, mi—a spus şi el :

—Fiule, ăsta e cu adevărat primul tău examen serios şi primul tău pas în viaţă, aşa că vreau să te răsplătesc pentru izbîndă. Dacă ai să—mi spui că ai trecut cînd te vei întoarce de la examen, am să—ţi dau ducatul ăsta de aur — şi—mi arătă un ducat nou—nouţ — iar dacă nu treci, mai bine să nu te mai întorci acasă, că te snopesc în bătăi.

După ce am căzut cu succes la examen, m—am oprit în poarta liceului şi—am chibzuit : „De bătaie n—o să scap şi nici ducatul nu mi—l mai dă ; vasăzică, două pagube dintr—o dată. Ce—ar fi dac—aş face din ele una singură ? Ei bine, să mă bată dacă aşa trebuie, dar să îmi dea şi ducatul".

Şi pe loc mi—a trăsnit un gînd fericit prin minte şi—am plecat în fugă pe stradă, ţopăind cînd într—un picior, cînd într—altul. Am alergat vesel şi încîntat la mama şi la tata, le—am sărutat mîna şi—am strigat:

—Am trecut, am trecut cu *excelent !* Mamei şi tatei le—au dat lacrimile de fericire, iar tata a băgat mîna în buzunar, a scos ducatul nou—nouţ şi mi l—a dat, sărutîndu—mă pe frunte.

Se înţelege că după asta am încasat şi bătaie, dar am încasat şi ducatul. Ăsta e de altfel un fapt mărunt, pe care—l amintesc în treacăt numai ca să arăt că în viaţa mea am cîştigat o dată parale şi de pe urma bătăii.

Cu altă ocazie — asta s—a—ntîmplat în clasa a treia, pînă la care m—am tîrît cu chiu cu vai — l—am încunoştiinţat pe tata că am nevoie de un meditator la matematici, care şi atunci, ca de altfel toată viaţa, mi—au dat multă bătaie de cap. Ca preparator, am luat pe cel mai „bun" elev din clasă, şi pentru treaba asta tata îi plătea treizeci de groşi pe lună. Numai că băiatul ăsta era un prieten de—al meu, elev şi mai rău decît mine, cu care în orele de meditaţie jucam ţintar, iar la sfîrşitul lunii împărţeam banii pe care i—i dădea tata. În felul ăsta, eu, pentru faptul că învăţam prost mi—am asigurat un venit de cincisprezece groşi pe lună, sumă cu care puteam să mă chivernisesc destul de bine. Şi treaba ar fi putut să ţină încă destul de mult, dacă nu ne—ar fi dat de gol examenul : nici eu, nici preparatorul meu n—am fost în stare să răspundem măcar o boabă la materia la care mă preparase.

Iată, aşadar, cum mergeau lucrurile, şi totuşi, m—au tras de păr din clasă în clasă. Cum? asta nici pînă în ziua de astăzi nu ştiu. Tot ce pot spune e că nu am trecut din clasă în clasă, ci am cucerit clasă după clasă. Toţi cîţi învăţau împreună într—o clasă erau un fel de ceată de voluntari cărora li s—a dat sarcina să cucerească una cîte una tranşeele duşmanului. Şi noi, într—adevăr, puţin cîte puţin, pas cu pas, cu grele opinteli, cu un curaj nemaipomenit, am cucerit tranşee după tranşee. Luptele au fost crîncene, au fost şi răniţi, au fost şi morţi care au rămas în drum, dar noi, ceilalţi, pe care glonţul aducător de moarte ne—a ocolit, ne—am tîrît mai departe, presimţind că, cu cît înaintăm spre îzbîndă, cu atît ne apropiem de o primejdie tot mai mare. Căci după ce am cucerit cîteva tranşee ale cursului inferior, în faţa noastră s—a ridicat uriaşa fortăreaţă a cursului superior, înarmată cu cele mai moderne mijloace pentru nimicirea elevilor. Pe întăriturile şi crenelurile acestei fortăreţe erau înşirate diferite sinusuri, cosinusuri, ipotenuze, catete, rădăcini pătrate, logaritmi, declinări, conjugări şi alte elemente necunoscute aducătoare de moarte. Puteţi să vă—nchipuiţi cît curaj şi cît spirit de sacrificiu îţi trebuia ca să asaltezi cu pieptul descoperit fortăreaţa cursului superior.

Dar nici noi nu ne—am lăsat : cădeam şi iar ne ridicam. Cei care cădeam răniţi, ne oblojeam toată vacanţa, adunînd forţe pentru noi asalturi; cădeam prizonieri şi rămîneam cîte doi ani în robia aceleiaşi clase, dar cu toate astea, lupta noastră stăruitoare de şapte ani ne—a dus în sfîrşit la bătălia hotărîtoare, la bacalaureat.

Dacă ţineţi să vă spun cum am putut lua bacalaureatul, atunci să ştiţi că—mi puneţi o întrebare la care e tot atît de imposibil de răspuns, ca şi la întrebarea : Cum poate fi învăţat elefantul să cînte la tamburină ? La astfel de întrebări, de obicei, nu se răspunde. După o judecată sănătoasă, după logică, după adînca mea convingere personală, după toate legile oamenilor şi ale lui Dumnezeu şi după toate regulile, eu trebuia să cad la bacalaureat; dar iată că n—am căzut. Prin urmare, înseamnă că fiecare regulă îşi are excepţiile sale.

Dar să dobîndeşti o diplomă de bacalaureat nu e tocmai o cucerire oarecare. Diploma asta e un document oficial, eliberat de autorităţile competente, prin care i se recunoaşte omului maturitatea. Este cunoscut acel tip faimos la Belgrad, bătăuşul Dragoliub Avramovici—Bertold, pe care unele regimuri îl băgau la balamuc, iar altele îl eliberau. Cum însă la noi regimurile se schimbau des, iar Bertold, ba intra la balamuc, ba ieşea, într—o zi cînd toate astea l—au plictisit s—a adresat autorităţilor şi a cerut o adeverinţă oficială cum că e zdravăn la cap, aşa că de atunci, avînd o astfel de adeverinţă, se bate cu pumnul în piept şi susţine că e singurul om din Serbia căruia i s—a recunoscut oficial că e în toate minţile. Tot aşa mi se pare şi diploma de bacalaureat, care—mi recunoaşte maturitatea. Cînd am primit—o, presimţeam că această diplomă de bacalaureat este un document pe baza căruia pot să fac în viaţă tot felul de năzdrăvănii.

Bucuria mea, se înţelege, n—a avut margini. Am alergat acasă, am îmbrăţişat—o şi—am sărutat—o pe mama, pe sora—mea, iar fratelui mai mic i—am ars de emoţie o palmă, după ce mai înainte, chiar în faţa şcolii, îl îmbrăţişasem şi—l sărutasem pe omul de serviciu care de fapt nu—mi predase nici o materie şi nu era cu nimic vinovat că am luat diploma de bacalaureat.

Ba l—am îmbrăţişat şi l—am sărutat şi pe bărbier. Fiindcă după primele manifestaţii de bucurie şi de emoţie mi—am amintit şi întîia datorie a omului matur : bărbieritul. Nu era de loc nevoie să mă rad, dar pentru mine, ca şi pentru toţi bacalaureaţii de atunci, bărbieritul era semnul bărbăţiei.

—Domnul doreşte să se tundă ? m—a întîmpinat frizerul cu răutatea caracteristică breslei.

—Nu, doresc să mă bărbieresc! am răspuns mîndru şi m—am aşezat pe scaun, necăjindu—mă că—mi atîrnau picioarele şi nu puteam să ating nici măcar podeaua cu ele.

Vorbele astea „doresc să mă bărbieresc", mi s—au părut în clipa aceea grozave; era ca şi cum în viaţa mea s—ar fi petrecut o schimbare nemaipomenită, ca şi cum, după eforturi desperate, deschisesem greaua poartă de fier prin care aveam să pătrund pe tărîmuri noi, necunoscute, ca şi cum păşisem pragul de după care începea adevărata viaţă. Mie, în momentul acela, cuvintele „doresc să mă bărbieresc !" mi s—au părut mai însemnate şi mai fatale decît vorbele spuse de Cezar : *„Jacta est alea!"*[1]

Dar, după ce frizerul a terminat cu bărbieritul şi m—a spălat cu clăbuc, nici pomeneală de vreo schimbare pe faţa mea, şi nici măcar în suflet. Acel ceva neaşteptat, acel necunoscut ce—mi sta dinainte, acea viaţă în care trebuia să păşesc, păreau să fie încă departe, tare departe. Singurul sentiment pe care l—am încercat cînd am ieşit de la frizer a fost acesta : că sînt bărbierit şi că am diploma de maturitate în buzunar.

Înşirînd toate astea, însă, nu am spus totul despre şcoală. În faţa mea mai era universitatea, însă la universitate nu se învaţă, ci numai se studiază — şi lucrul acesta mi se părea ceva mai uşor, ceva lesne de învins. Chiar dacă ai fi zăbovit la universitate vreun an mai mult, asta n—ar fi însemnat nimic, fiindcă omul, o dată intrat la universitate, e socotit „cetăţean" şi nu e de loc greu să fii cetăţean un an mai mult sau unul mai puţin. Adeseori e chiar mai bine să fii cetăţean la universitate decît conţopist la poliţia din Arili sau supleant în Brza Palanca.

[1] Corect: *Alea jacta est* — Zarurile au fost aruncate. Cuvinte atribuite lui Cezar cînd a trecut Rubiconul.

Dar nici cu acestea n—am spus totul ; nici despre timpul petrecut în liceu, unde omul îşi pierde cei mai frumoşi ani din viaţă ; n—am spus mai nimic. Şcoala şi căsnicia sînt două perioade dintre cele mai însemnate din viaţa omului ; căci este o zicală : cine sfîrşeşte cu bine şcoala şi se însoară cu noroc, acela şi—a rînduit viaţa. Ba mai mult, şcoala şi căsnicia au multe însuşiri asemănătoare. Aşa, de pildă, în şcoală, ca şi în căsnicie, înveţi tot timpul fără să ai măcar nădejdea că ai să înveţi ceva ; şi în căsnicie, ca şi în şcoală, sînt dascăli aspri şi dascăli buni, obiecte uşoare şi obiecte grele. Şi în căsnicie, ca şi în şcoală, poţi să iei o notă bună, dar poţi să iei şi una rea ; n—ai voie să întîrzii de la ore şi se notează fiecare absenţă. Şi în căsnicie, ca şi în şcoală, se ţine seama şi de purtare; şi în căsnicie, ca şi în şcoală, poţi să cazi la examen ; şi în căsnicie, ca şi în şcoală, te bucură vacanţa. O deosebire ar fi aceea că despărţirea de nevastă este o procedură foarte lungă, iar despărţirea de şcoală este una dintre cele mai scurte proceduri din lume, numai cu deosebirea că omul, cînd a terminat cu şcoala, abia atunci valorează ceva ; iar cînd a isprăvit—o cu căsnicia nu mai valorează nimic.

Prin urmare, trebuie să consacru încă multe pagini din cartea aceasta timpului petrecut în şcoală. Într—o vreme mă gîndeam să iau fiecare clasă rînd pe rînd, dar după ce mi—am amintit cîtă strădanie am depus ca să trec dintr—una într—alta mi—a pierit orice poftă să mă mai întorc iar la ele. Mai bine o să arunc o privire asupra timpului petrecut în şcoală, oprindu—mă la fiecare materie în parte. Aşa cel puţin o să am prilejul să mă răzbun pe acele materii cu care am fost în vrajbă, pentru toate chinurile pricinuite cîndva.

S—o luăm însă pe rînd, de la şcoala primară.

2. ŞCOALA PRIMARĂ

Copilul se duce la şcoală cu presimţirea sigură că va mînca bătaie. Zadarnic încearcă părinţii să—l convingă că nu se poate să fie chiar aşa ; presimţirea este atît de înrădăcinată în sufletul copilului, încît devine totdeauna realitate, iar asigurările părinţilor se spulberă—n vînt. Totuşi, învăţătorul pe mîna căruia am fost dat era bun ca pîinea caldă, aşa că băţul care atîrna sub icoana sfîntului Sava era mai mult o podoabă pedagogică şi numai arareori instrument educativ.

Cînd am intrat în clasă, învăţătorul ne—a ales şi ne—a aşezat după înălţime. În primele bănci s—au aşezat cei mai mici iar în cele din fund cei mai mari. Abia mai tîrziu avea să ne rînduiască după cunoştinţe, astfel ca cei mai buni să stea în faţă, cei slabi după dînşii, iar în fund de tot, în „banca măgarilor" — cei mai răi. Cînd am făcut eu şcoala primară, fiinţa ca mijloc de educare şi această bancă a măgarilor, unde învăţătorul trimitea pe cei care într—adevăr nu ştiau nimic. Găsesc că era o instituţie destul de bună, pentru că neştiutorii se obişnuiau în felul acesta cu ideea că sînt măgari... De cînd sus—zisa bancă a fost desfiinţată, neştiutorii nu se mai împacă de loc cu această idee, aşa că şi în viaţă măgarii stau de obicei în primele bănci.

Rînduiţi aşa în bănci după înălţime, arătam ca seminţele într—un pepene verde. Toţi la fel, toţi cu figuri şterse, toţi mucoşi ; şi totuşi — cine ar fi putut să spună ? — aici şedeau unul lîngă altul viitorul ministru şi viitorul tîlhar, viitorul episcop şi viitorul cămătar, viitorul puşcăriaş şi viitorul miliardar care avea să facă afaceri la bursă. Ce noroc pe omenire dacă s—ar şti din frageda vîrstă a copilăriei ce—o să ajungă fiecare şi dacă cel puţin ne—am fi răcorit sufletul pe vremea aceea bătîndu—i pe viitorii miniştri, episcopi şi miliardari care urmau să facă afaceri la bursă.

În primele zile n—am învăţat nimic. Învăţătorul ne întreba numai cum ne cheamă şi cel mai adesea cu ce se îndeletnicesc taţii noştri.

—Ce e tatăl tău ?

—Birjar.

—Bine, şezi ! Dar al tău ?
—Cîrnăţar.
—A, aşa, mezelar ? Spune—i lui taică—tău salutări din partea mea. Dar al tău ?
—Precupeţ.
—Precupeţ va să zică ? Spune—i şi tu salutări lui taică—tău.

La început n—am înţeles ce rost au aceste salutări. Abia ceva mai tîrziu, după ce învăţătorul ne—a spus de vreo cîteva ori o poveste despre un băiat bun şi unul rău şi după ce am observat că la fiecare repovestire învăţătorul schimba obîrşia eroului după cum respectivii părinţi răspundeau la salutări. Aşa, de exemplu, cînd fiul mezelarului i—a adus într—o zi patru perechi de cîrnaţi; povestirea glăsuia astfel:

—Au fost odată doi băieţi, Sima şi Nenad. Sima era fiul unui birjar rău, neascultător şi prost, iar Nenad era fiul unui mezelar, om foarte de treabă, cetăţean bun şi demn de dat pildă, şi se înţelege că şi băiatul semăna cu taică—său, căci era şi el un copil bun şi de treabă...

Dacă, să zicem, fiul precupeţului n—ar fi ştiut lecţia, dar i—ar fi adus astăzi, ieri sau mai deunăzi, douăzeci de căpăţîni de varză şi trei funii de ceapă, atunci învăţătorul l—ar fi sfătuit astfel :

—Vezi, băiatule, tu ai un tată cinstit şi de ispravă şi ar trebui să iei exemplu de la dînsul. Astăzi nu—ţi fac nimic că nu ştii, însă vezi, mîine, să înveţi. Spune—i lui taică—tău salutări din partea mea !

Dar dacă fiul groparului n—ar fi ştiut lecţia, atunci dojana învăţătorului ar fi sunat cam aşa:

—Din tine, băiatule, n—o să iasă niciodată nimic. Nici propriul tău tată n—o să aibă prilejul să—ţi sape mormîntul, căci ai să sfîrşeşti spînzurat.

Ne categorisea la învăţătură şi la purtare după îndeletnicirea părinţilor. Aşa, de exemplu, cel mai bun elev era fiul mezelarului şi imediat după el venea băiatul măcelarului, apoi cel al unui băcan, apoi al precupeţului — şi asta de cînd, în afară de zarzavaturi, precupeţul începuse să—i trimită învăţătorului şi pui şi curci — şi tocmai în ultima bancă stăteau feciorul groparului, al lăutarului, al birjarului şi îndeobşte copiii ai căror părinţi nu aveau ocupaţii productive.

În rîndul ocupaţiilor neproductive se afla la început şi tatăl meu, care era negustor; prin urmare şi eu eram un elev rău. Dar după ce i—am adus învăţătorului de vreo două—trei ori — de Crăciun, de Paşti şi de Anul Nou — ceva într—un plic mic şi alb, am trecut în banca întîi şi atunci povestirea începea aşa :

—Au fost odată doi băieţi, Sima şi Nenad. Sima era fiul unui birjar rău, îndărătnic şi prost, iar Nenad era fiul unui negustor...

Cum am terminat şcoala primară, am făcut socoteala cît l—a costat pe fiecare dintre noi faptul că a învăţat să citească şi să scrie. Aşa, de exemplu, pe Sima Iancovici l—a costat 380 de ouă ; pe Pera Vuchici, 2 perechi de gîşte, 5 perechi de pui şi 140 de ouă ; pe Milenco Purici, 100 de căpăţîni de varză, 70 de funii de ceapă şi 10 perechi de picioare de viţel pentru piftie; pe Ianco Popovici, 294 de perechi de cîrnaţi, 4 şunci, 4 caltaboşi, 2 slănine şi 11 kg de costiţe afumate.

Acesta ar fi oarecum preţul alfabetizării noastre exprimat în natură. Păcat că astăzi s—a pierdut această legătură idilică dintre învăţător şi elevi şi în felul acesta nu mai există nici măsura cu care s—ar fi putut preţui alfabetizarea, din care cauză, probabil, e atît de preţuit analfabetismul.

În şcoala primară am învăţat : Tatăl Nostru, alfabetul şi numerele pînă la 100.

Tatăl Nostru l—am învăţat pe de rost şi—l bolboroseam la fel ca ghicitoarele care înşiră cuvinte fără noimă. Cu această rugăciune pe care n—o înţelegeam ne adresam cu toţii, în fiecare zi, în cor, lui Dumnezeu. N—avea de—a face că nu înţelegeam nimic, dar sînt încredinţat că nici chiar Domnul Dumnezeu căruia i le adresam n—o înţelegea, şi că, dacă i—ar fi fost cu putinţă, ar fi interzis neapărat, cu poliţia, zbieretele pe care le socoteam rugăciune.

Alfabetul însă l—am deprins destul de uşor, datorită metodei cu care ne obişnuise învăţătorul, începea aşa :
—Milane, ai văzut vreodată o broască ?
—Am văzut, domnule.
—Ţi—o aminteşti ?
—Da.
—Uite—o ! Şi învăţătorul scria cu creta pe tablă litera **Ж** (J) care mi se părea întru totul asemenea broaştei, cu capul, trupul şi cele patru picioare. Ce—i drept, în felul ăsta am învăţat foarte uşor litera J.

Astfel a găsit şi pentru celelalte litere comparaţii : **б** (b) de exemplu, era băţul cu care ţiganii bat toba ; **Г** (G) o spînzurătoare ; (O) o groapă ; **Ш** (Ş) gardul cu care este împrejmuită o livadă de pruni ; **X** (H) capra de tăiat lemne ; **У** (u) crăcăna în care se propteşte frigarea ; **T** un cuier pentru haine ; **Д** (D) un closet turcesc; iar **Ф** (F) tuşa Persa, nevasta omului de serviciu, care umbla mereu, încoace şi încolo, pe coridorul şcolii, cu mîinile în şolduri, aşa că semăna cu litera **Ф**.

Toate astea ne—au intrat bine în cap, aşa că învăţătorului, cînd ne scotea la tablă, îi era uşor să ne ajute.
—Scrie, Ivane, cuvîntul *Bog*[2] **.**

Ivan, se—nţelege, s—a—ncurcat la—nceput, dar învăţătorul i—a venit într—ajutor.
—Băţ, groapă, spînzurătoare.

Şi cuvîntul era scris numaidecît.
—Hai tu, Pero, scrie cuvîntul *dud.*

Se înţelege că Pera s—ar fi încurcat dacă nu l—ar fi ajutat dascălul.
—Ia gîndeşte—te: o crăcăna pentru frigare între două closete turceşti.

Iar Pera îşi aducea aminte îndată şi scria cuvîntul.

Şi aşa, pînă la urmă am învăţat şi alfabetul.

Nici cu cifrele n—am avut prea mult de furcă. La noţiunea de unu, învăţătorul ne—a arătat un deget ; pentru noţiunea de doi, două degete — şi aşa, rînd pe rînd, pînă cînd a întrebuinţat cinci degete de la o mînă şi patru de la a doua. S—a iscat însă o adevărată zăpăceală care l—a pus în încurcătură chiar şi pe dascăl, cînd a trebuit să ne explice însemnătatea lui zero. A încercat în toate chipurile ; dar ori nu se pricepea el, ori noi nu eram în stare să—l înţelegem cum trebuie.
—Zero, băieţi, nu este nimic şi totuşi poate să fie ceva. Cît e singur nu e nimic, nu face nici cît o ceapă degerată ; dar cînd îl pui lîngă unu, atunci e zece ; iar cînd îl pui lîngă doi, atunci e douăzeci. Pentru ce, naiba ştie, dar aşa e ! Nu—i aşa de uşor să—i dai de căpătîi ! Iată însă, de exemplu, soţia... să spunem soţia mea. Pînă a nu se fi măritat cu mine nu era nimeni şi nimic, aşa—i ? Dar de cînd m—a luat pe mine a ajuns doamna învăţătoare. Aşa—i ?
—Aşa—i ! răspundea întreaga clasă.

Şi se înţelege că din clipa în care ni s—a dat această explicaţie, toţi socoteam că soţia e un zero şi că zecile sînt perechi de căsătoriţi. Acum, în închipuirea noastră de copii, toate cucoanele din oraş semănau cu zero, iar toate cifrele puse în faţa lui zero, cu soţii lor. Ba unii bărbaţi ne păreau întru totul asemănători respectivelor cifre. Aşa, de exemplu, prefectul judeţului şi nevastă—sa reprezentau pentru noi cifra 90. Nu era un considerent arbitrar şi nici nu luaserăm o cifră atît de mare din respect pentru înalta sa slujbă, ci din cauză că domnul prefect semăna într—adevăr cu nouă. Avea picioarele scurte şi subţiri, iar deasupra lor, burta, pieptul şi capul laolaltă semănau cu un butoi. Doctorul şi cu nevastă—sa erau pentru noi numărul 70, pentru că din toată figura lui ascuţită se proiecta un nas mare, asemănător unui cîrlig, curat cifra 7. Directorul liceului şi nevastă—sa semănau cu cifra 10, nu pentru că unu era nota sa preferată, pe care o dădea cu mărinimie elevilor, ci pentru că, uscat şi înalt cum era, semăna cu un stîlp de telegraf. De asemenea, directorul

---

[2] Dumnezeu.

băncii cu consoarta semănau cu numărul 50 din pricină că el părea să aibă burtă la spate, semănînd astfel perfect cu 5. Aşa am găsit pentru toate zecile pereche corespunzătoare de căsătoriţi. Ne încurcau numai protopopul, care, din cauza sutanei şi privit din depărtare, nu prea se deosebea de preoteasa lui, aşa că amîndoi ne păreau a fi doi de zero.

Am folosit de minune aceste comparaţii, deoarece, cînd învăţătorul ne scotea la tablă şi ne spunea, de exemplu, să scriem numărul 70, ne aminteam numaidecît de nasul doctorului şi imediat ştiam să scriem numărul cerut.

Lucrurile au mers destul de bine, pînă cînd învăţătorul a scris într—o zi pe tablă numărul 100. Lucrul ăsta ne—a pus într—o adevărată încurcătură, deoarece n—am putut înţelege poligamia nici în ruptul capului.

—Desigur, nu pricepeţi, zise învăţătorul, prevăzînd întreaga greutate a explicării. Ştiam că n—o să înţelegeţi. Ce—aţi zice însă cînd v—aş spune că există şi cifre ca asta ? Şi luînd creta, scrise pe tablă 7000000.

Am rămas cu gurile căscate. Fiind puţin cunoscători ai părţilor bune şi rele ale vieţii omeneşti, ni—l şi închipuiam pe nenorocitul de doctor cu un uriaş harem. În clipa aia ni s—a părut tuturor un om respingător. Învăţătorul şi—a dat seama că trebuie totuşi să ne lămurească într—un fel oarecare cum e cu cifra 100, pe care urma s—o învăţăm, şi a început să ne—o tălmăcească astfel :

—Unu e, să spunem, soţul. Aşa—i ?

—Aşa e ! răspunse întreaga clasă în cor.

—Acest prim zero e, să spunem, soţia lui. Aşa—i ?

—Aşa e !

—Ei, acest al doilea zero este cumnata pe care soţul o ia cîteodată la plimbare împreună cu nevastă—sa. Înţelegeţi acum ?

—Înţelegem !

Strigam în gura mare că înţelegem, cu toate că nu pricepeam nimic ; căci, în definitiv, chiar dacă admitem ca o cumnată să se plimbe împreună cu soţia, cum ar arăta atunci sărmanul director de bancă cu burta la spate, în numărul la care se mai adaugă la soţie şi cinci cumnate ? Oare n—ar fi semănat cu un remorcher care face sforţări uriaşe ca să înainteze în susul apei trăgînd şase şlepuri ?

Toate astea sînt lucruri care ne—au bîntuit nespus de mult închipuirea noastră de copii ; dar trebuie să mărturisim că ne—au ajutat ca pe lîngă alfabet să învăţăm şi cifrele, terminînd astfel şcoala primară. Să trecem deci la liceu.

3. LIMBA SÎRBĂ

—Tu eşti măgarul care nici data trecută n—a ştiut lecţia ?

—Da, eu sînt! răspund încîntat că profesorul mă ţine minte.

—Şi pe lucrarea ta scrisă am găsit pata aia de cerneală căreia voi elevii îi ziceţi purcel ?

—Da, da, declar eu, entuziasmat că profesorul mă ţine minte chiar atît de bine.

—Ţi—am spus atunci că am să te pedepsesc dacă ai să mai fii neatent şi nepăsător ?

Confirm, dar fără încîntare, iar profesorul ia tocul, îmi pune nota 2 şi mă trimite cu o expresie curat gramaticală să stau în genunchi după tablă.

—Ai să stai în genunchi pînă la sfîrşitul orei ; în timpul ăsta să învăţăm declinarea pronumelui reflexiv *pe sine, se.* Dacă vei fi fost în stare să înveţi declinarea asta, să—mi spui; îţi îndrept nota şi te iert şi de restul pedepsei.

Cum nici pînă la sfîrşitul orei nu am „voi fi fost" în stare să învăţ această blestemată declinare, am rămas în genunchi pînă cînd a sunat.

Declinarea asta ne dădea multă bătaie de cap. Îmi amintesc, de pildă, chinurile prin care am trecut ca să învăţ vocativul substantivului „cîine". Toate celelalte cazuri le—am învăţat

chipurile, însă vocativul singular nu—mi intra de loc în cap şi nici măcar nu puteam să—l ghicesc.

Şi nu numai eu, ci toţi cei dimprejurul meu îşi băteau capul cu acest vocativ. Se pare că frate—meu mai mare, care ajunsese în cursul superior, se strecurase în aşa fel, încît nu avusese de—a face în viaţa lui cu acest substantiv ; frate—meu mai mic spunea că vocativul substantivului „cîine" este „căţel". Tata n—a putut să—mi spună nimic, deoarece gramatica nu are nici o legătură cu negustoria ; ba dimpotrivă, se pare că aici domneşte legea : Cu cît mai puţină gramatică, cu atît mai mult cîştig.

L—am întrebat şi pe vecinul nostru băcanul, după ce i—am explicat mai întîi ce e vocativul, iar el mi—a spus :

—Eu cînd chem vreun căţel, îi spun : „cuţu, cuţu, cuţu", iar cînd îl alung îi spun „marş". Dar naiba ştie care caz o fi ăsta.

În sfîrşit, avînd mare încredere în ştiinţa domnului protopop, l—am întrebat şi pe el o dată, cînd din întîmplare mînca la noi ; dar şi el s—a încurcat şi n—a putut să mă lămurească.

—Cazul cinci, cazul cinci... începu să mormăie protopopul, avînd grijă să—şi păstreze în faţa părinţilor mei autoritatea de om învăţat. Păi, cîte cazuri învăţaţi voi ?

—Şapte !

—Şapte? se înspăimîntă protopopul. Ei, păi e mult, prea mult.

—Mult, suspin eu.

—Eu nu ştiu — se adresă protopopul părinţilor mei, de ce le trebuie atîtea cazuri. Asta este numai o îngîmfare a profesorilor. Iată, de pildă, Germania, cît e de întinsă şi de puternică împărăţia asta, şi totuşi n—are decît patru cazuri. Apoi Franţa şi Anglia, tot state mari şi puternice, şi n—au mai mult de patru cazuri. Şi ce sîntem noi, ia o biată ţărişoară, abia cîteva judeţe, şi şapte cazuri! Şi, mă rog, nu e asta îngîmfare cînd ne—ntindem mai mult decît ne e plapuma ?

Aceste păreri ale protopopului erau, la drept vorbind, foarte mîngîietoare pentru mine, dar în faţa profesorului nu mi—au slujit la nimic. Cerea morţiş să—i spun vocativul substantivului „cîine" şi eu mă împotriveam tot morţiş cu o tăcere fără margini, de altfel una dintre caracteristicile prin care mă distingeam foarte des în şcoală.

Dar nu numai cu cazurile a trebuit să ne luptăm. Avea gramatica atîţia spini şi atîtea cuie, că dacă nu erai destul de atent puteai nu numai să te zgîrii la fiecare pas, dar puteai să te şi înţepi.

Există, de exemplu, cuvinte care sînt tot aşa de capricioase şi de schimbătoare ca o femeie cochetă; apar în toate toaletele posibile. Nu este o comparaţie întîmplătoare, deoarece eu, învăţînd gramatica, am observat că are multe însuşiri de femeie, sau, dacă vreţi, femeile au multe însuşiri de—ale gramaticii. Nu mă gîndesc la modul infinitiv — nedeterminat — şi imperativ, despre care s—ar putea spune că sînt exclusiv moduri de a fi ale femeilor ; ci mă gîndesc că şi femeile, ca şi substantivele, au totdeauna o dezinenţă pe care o schimbă foarte bucuros la fiecare caz nou.

Mi—aduc aminte de o lecţie din istoria Serbiei, pe care profesorul a terminat—o astfel: „în lupta de la Velbujd din anul 1330, în care a pierit regele bulgar Mihailo, s—a remarcat îndeosebi tînărul rege sîrb Duşan. Oraşul Velbujd, unde s—a dat această luptă, se numeşte astăzi Ciustendil. Istoria nu poate să ne explice cum a derivat cuvîntul Ciustendil din cuvîntul Velbujd, dar gramatica este în stare să lămurească şi acest lucru."

În această privinţă, profesorii merg aşa de departe, încît ar fi capabili să transforme cocoşul în găină şi invers chiar înaintea lui Voronţov, şi de aceea nu e nici o minune că eu, ca şi mulţi colegi de—ai mei, m—am întors de la tablă, unde spusesem lecţia şi eram convins că mi—a dat patru [3] , iar acesta pînă la sfîrşitul trimestrului s—a transformat în doi.

Dar la gramatică, nu numai cuvintele astea schimbătoare ne—au făcut tot felul de

[3] Se întrebuinţa sistemul de note cu note de la 1 la 5.

necazuri, dar şi o sumedenie de semne, născocite parcă anume ca să ne încurce. Puncte, virgule, semne de întrebare sau de exclamare şi încă o sumedenie de semne diferite, pe care sărmanul elev trebuia să ştie unde să le pună, cu toate că mai tîrziu, în viaţă, n—avea să le întrebuinţeze niciodată. Mai ştiu şi astăzi un funcţionar care o învăţat gramatica o dată cu mine şi care mi se plînge că, în viaţă, i—a făcut numai încurcături.

—Iată, de pildă, semnele astea — mi se văieta el. Înainte scriam, scriam, scriam şi cuvintele se înşirau ca pe—o salbă ; dar ia spune dumneata, te rog, frumos le—ar sta punctelor şi virgulelor într—o astfel de salbă ? Mai înţeleg semnul exclamării; se mai poate folosi. Ori de cîte ori scriu cuiva mai mare în grad decît mine, pun semnul exclamării. Dar secretarul nostru merge aşa de departe, că pune semnul exclamării chiar şi la sfîrşitul propoziţiei : „Eşti măgar!" Ei, dar asta nu—nseamnă oare să compromiţi nu numai semnul, dar şi întreaga gramatică, căci dacă cineva e măgar, nu trebuie să fie neapărat măgar atît de gramatical ?

Este cunoscută şi întîmplarea cu comandantul unei companii de grăniceri, căruia şeful lui i—a restituit un raport şi i—a cerut să pună punctele şi virgulele, pentru că din raport, aşa cum era scris, nu se putea înţelege de loc cine a pierit în lupta dată la graniţă : şeful bandei de contrabandişti, ori chiar comandantul care înaintase raportul ? Pe comandant, care nu se avusese niciodată bine cu punctele şi cu virgulele — ba ,s—ar putea spune că era chiar duşmanul lor — l—a pus în mare încurcătură cererea şefului, i—ar fi fost mult mai uşor să lupte toată noaptea cu douăzeci şi cinci de contrabandişti, decît să distribuie în raport un număr aşa de mare de puncte şi de virgule. Ca să scape din această grea situaţie şi ca să respecte şi dispoziţia şefului, a luat o bucată de hîrtie, a făcut pe ea zece puncte şi cincisprezece virgule, a anexat—o la raport şi l—a restituit şefului, rugîndu—l să dea un ordin prin care să repartizeze, în cuprinsul raportului, punctele şi virgulele anexate, trimiţîndu—le pe fiecare la unitatea respectivă şi adăugind că de punctele şi virgulele care ar fi de prisos, să dispună cum va crede de cuviinţă.

Nu pot să—nţeleg de ce aceste puncte şi virgule ne—au făcut atîtea neplăceri, cînd îmi amintesc foarte bine cît de limpede ne explica profesorul cum să le întrebuinţăm. Ne spunea cam aşa :

—Un tren trebuie să străbată, de pildă, drumul de la Belgrad la Nis. Foarte bine... După ce parcurge drumul ăsta, adică atunci cînd ajunge la Nis, trenul a terminat de făcut ce vrusese să facă. Gîndul lui eră să meargă de la Belgrad la Nis şi el şi—a îndeplinit acest gînd, iar un gînd îndeplinit şi spus se numeşte propoziţie. Trenul, la sfârşitul gîndului, a stat şi n—a mers mai departe; asta înseamnă că şi la sfîrşitul propoziţiei trebuie să spui: „Stai, pîn—aici!" Ei, şi acest „Stai, pîn—aici !" se înseamnă cu un punct. Deci, la sfîrşitul propoziţiei se pune punct. Da, dar trenul nu poate s—o întindă de la Belgrad la Niş şi să nu se întîlnească pe drum cu alte trenuri, sau trebuie să ia maşina apă, sau trebuie să se oprească undeva să coboare călătorii şi să ia alţii noi, să descarce sau să încarce ceva. Trebuie deci ca trenul să se oprească într—un loc mai mult, iar într—altul mai puţin, numai cît să urce sau să coboare călătorii. De aceea, vedeţi, în drum sînt staţii mai mari şi staţii mai mici, aşa—zise halte. Fiecare staţie mai mare, unde, să spunem, fac cruce trenurile unde se aflâ şi un restaurant, încît călătorul poate să se mai înviorezе, se numeşte punct şi virgulă, iar haltele, unde trenul se opreşte pentru o clipă, sînt virgulele. Deci, o propoziţie mai mare poate fi compusă din mai multe propoziţii mai mici, care sînt despărţite între ele prin punct şi virgulă, la fel cum într—o propoziţie pot să fie mai multe sau mai puţine virgule, la care se respiră. E limpede acum ?

Se—nţelege că toţi am răspuns că e limpede, cu toate că nu înţelesesem mai nimic; după explicaţiile date de profesor, discutam între noi cam aşa :

—Oare punctul de la Niş, care e la capătul drumului, trebuie să fie mai mare decît cel de la Mladenovaţ şi de la Ciupria ? a—ntrebat Jivco Janici.

—Dar acolo unde se află un punct şi o virgulă, poţi oare să mănînci o ciorbă, o mîncare şi o friptură, sau ai timp numai cît să mănînci un covrig ? se frămînta Steva Radoicici.

—Ei bine, dacă acolo unde este punct şi virgulă fac cruce două trenuri, fiecare, şi al nostru

şi celălalt, îşi are punctul şi virgula lui şi atunci aici găsim două puncte şi două virgule, de la trenul nostru şi de la celălalt ! a tras concluzia Ioviţa Stancovici.

Semnul exclamării şi cel al întrebării ne—au fost explicate de profesor cu mai multă uşurinţă ; dar mai tîrziu, în viaţă, am văzut că explicaţia nu fusese corectă. După profesor, de pildă, semnul întrebării ar trebui să se pună totdeauna la sfîrşitul propoziţiunilor interogative, în timp ce, în viaţă, semnul întrebării poate fi pus după cuvintele : cinste, iubire, patriotism, generozitate, binefacere, credinţă, prietenie etc, chiar dacă aceste cuvinte s—ar afla la mijlocul sau la sfîrşitul propoziţiunii. Sau dacă poftiţi, în viaţă, puteţi să puneţi semnul întrebării oriunde vreţi, şi fiţi siguri că totdeauna va fi la locul lui. Începînd de la naştere şi pînă la moarte, semnul întrebării poate sta alături de fiecare întîmplare din viaţa omului.

În ceea ce priveşte semnul exclamării, el se întrebuinţează cel mai mult la proclamaţii, la şedinţele partidelor şi la declaraţiile de dragoste, şi de aceea i—am înţeles foarte uşor însemnătatea.

Semnul de punctuaţie „două puncte" l—am învăţat abia cînd am început să studiem fizica, deoarece toată această ştiinţă se compune din diferiţi a, b, c. Fiecare lege, fiecare definiţie are un a, b, c al său. Profesorul se opreşte la catedră şi ne expune legea : aşa şi aşa, aşa şi aşa şi pe urmă adaugă prin urmare :

a) asta şi asta ; b) asta şi asta ; c) asta şi asta.

Aşa am înţeles că după acest „prin urmare" trebuie să punem totdeauna două puncte.

Punctul şi virgula este un semn hermafrodit, care nu e nici punct, nici virgulă. Poţi să—l pui oriunde ţi—i voia şi nu se schimbă nimic. Unul dintre prietenii mei, un oarecare Ilia Suriei, punea punctul şi virgula la iscălitură, după numele de familie, şi să mă credeţi că—i stătea foarte frumos şi acolo.

Mai multe puncte înseamnă un gînd neterminat. Nu ne putea intra de loc în cap cum pot exista gînduri neterminate. Cînd l—ai început, sfîrşeşte—l. Dacă l—am fi întrebat pe profesor, probabil că ne—ar fi răspuns :

—Trenul pleacă de la Belgrad la Niş ; însă la Stalaci s—a întîmplat un accident de cale ferată, trei morţi şi unsprezece răniţi, aşa că trenul nu poate să—şi termine drumul. Iată, ăsta e un gînd neterminat şi aci se pune : puncte, puncte.

Dar surprize de felul unui accident de tren sînt dese în viaţă ; aşa că semnul „puncte, puncte" poate fi într—adevăr foarte folositor. Aşa, de pildă : un hoţ pune mîna pe ceva dintr—o casă străină şi dă peste el poliţia ; ăsta e într—adevăr un gînd neterminat şi se înseamnă cu cîteva puncte. Sau : în faţa porţii, un băiat face o declaraţie de dragoste unei colege, studentă şi ea, şi, la prima îmbrăţişare, hop tatăl fetei. Şi ăsta e un gînd neterminat, care se înseamnă cu cîteva puncte. Sau : un domn se duce la prietena lui cînd soţul acesteia nu e acasă şi tocmai cînd tînăra doamnă stătea în braţele tandrului amant vine pe neaşteptate soţul. Şi gîndul ăsta e neterminat şi propoziţia asta se sfîrşeşte—n viaţă cu cîteva puncte, iar uneori, poate, şi cu cîteva semne de exclamare.

Iată, acestea sînt cunoştinţele mele despre semnele de punctuaţie, pe care le—am căpătat în şcoală şi pe care le—am completat în viaţă.

Dar ca aceste semne să ne dea o cît mai mare bătaie de cap, profesorii, în afară de lecţiile despre, ele, ne mai dădeau şi teme scrise, ca să ne obişnuim să ne exprimăm gîndurile şi să folosim aceste semne.

Stilul acestor compoziţii cu care (profesorii se distrează atît de des era de obicei aidoma cu cel al scrisorilor de dragoste pe care coşarii le scriu bucătăreselor ; cu al cererilor pe care precupeţii le fac către comună şi cu al rapoartelor pe care le trimit comenduirilor şefii patrulelor de noapte. Bănuiesc că profesorii de limba sîrbă dau foarte des astfel de teme numai ca să—şi completeze colecţiile lor de neghiobii şcolăreşti. Pentru ca aceste prostii să fie cît mai gogonate şi pentru ca ei, profesorii, să rîdă mai cu poftă, dau şcolarilor teme de acest fel la care mulţi dintre ei nici n—ar putea să răspundă. Îmi amintesc numai cît ne—am

necăjit din pricina temei : „Întîi coace—o, apoi spune—o." [4]

Am întrebat pe frate—meu mai mare, care se mai afla în şcoală, ce este asta : „Întîi coace—o, apoi spune—o". Dar nici el n—a putut să—mi explice. Mi—a spus :

—Cuvîntul poate să fie fript, poate să fie şi fiert; ai putea să—l şi prăjeşti, dar s—ar mai putea să fie şi umplut.

Puteţi să vă închipuiţi, deci, cum arătau lucrările scrise pe tema : „Întîi coace—o, apoi spune—o". Un oarecare Jivco Sredoievici a scris întreaga temă în cîteva cuvinte. Iată tema:

„Cel mai sănătos e cuvîntul copt şi numai acel care spune cuvinte coapte poate fi socotit înţelept."

Un altul, un oarecare Sima Jagodici — inspirîndu—se din cine ştie ce filozofie — şi—a rezolvat tema astfel :

„Cuvîntul nu trebuie scos din gură pînă cînd nu e copt în întregime. Iar cuvîntul poate să fie copt, dacă încălzim acasă un scaun şi şedem pe acest scaun pînă se coace cuvîntul şi în acest timp învăţăm gramatica sîrbă, cel mai important obiect, deoarece fără limbă omul nu poate trăi."

Al treilea, un oarecare Octoie Popovici, fiul unui preot de ţară, a explicat lucrurile mai popular:

„Tot ce intră în gură trebuie să fie bine copt. Aşa, în gură intră pîine, intră rachiu, intră şi friptură de miel, şi, de aceea, tot ce iese din gură trebuie să fie copt. Cum şi cuvîntul iese tot din gură, trebuie să fie şi el copt."

Altă dată profesorul ne—a dat tema : „Cunoaşte—te pe tine însuţi". La această temă îmi amintesc numai următorul răspuns : „Cînd nu ai ocazia să cunoşti pe altcineva în timpul liber, nu e rău să te cunoşti pe tine însuţi. Cel mai lesne, omul poate să se cunoască privindu—se în oglindă. Dacă oglinda e bună, omul poate cu această ocazie să—şi vadă părţile bune, iar dacă oglinda e proastă, poate să—şi vadă părţile rele". Eu, la tema ,,Cunoaşte—te pe tine însuţi" nu am dat nici un răspuns, deoarece nu am putut să—l găsesc. Şi astăzi, ca şi atunci, nu pot să dau nici un răspuns la această temă.

4. RELIGIA

Învăţînd religia am îndrăgit nespus de mult păgînismul. Asta,— probabil, pentru că preotul care ne preda acest obiect ne bătea aşa de ne—creştineşte, încît şi astăzi, cînd ascult în biserică predici despre mila creştină, mă întorc în toate părţile, de teamă ca nu cumva să mă plesnească popa cu cîrja sau diaconul cu cădelniţa. De altfel, acest fapt e o dovadă mai mult că impresiile din tinereţe lasă urme foarte adînci în suflet.

Îmi amintesc, de exemplu, că din cauza celor şapte vaci slabe am primit şapte lovituri aşa de grase, încît despre vacile grase nici n—am mai îndrăznit să vorbesc. În sfîrşit, Sfînta Fecioară Măria şi Măria din Magdala mai—mai să mă dea gata. Din cauza celei din urmă, adică din cauza Magdalenei, a trebuit, o dată, să—mi scot pantalonii în faţa întregii clase, să mă întind pe o bancă şi să îndur douăsprezece lovituri la spate.

Erau însă şi lecţii care nu—mi dădeau atît de lucru. Aşa, de pildă, Adam şi Eva îmi erau foarte simpatici, probabil prin naivitatea lor. Dar în timp ce Adam şi Eva îmi erau simpatici, copiii lor mi—au pricinuit adevărate nenorociri. Din cauza cunoscutei firme „Cain & Abel" am mîncat de trei ori bătaie. O dată, pentru că am spus că Abel l—a omorît pe Cain, a doua oară fiindcă am spus că Abel şi Cain au fost apostoli, iar a treia oară, după cîte îmi amintesc, din cauză că am spus că Abel ar fi fost vîndut de Cain unor negustori din Misir pentru 30 de arginţi.

La examenul de sfîrşit de an, se—nţelege, au fost nişte rîsete grozave. Preşedintele

[4] Proverb sîrbesc.

comisiei se ţinea cu mîinile de burtă şi striga : „Du—te naibii, băiete, de ani de zile n—am mai rîs cu atîta poftă", iar profesorul examinator, respectiv preotul, de trei ori şi—a strîns pumnii şi s—a repezit la mine, dar s—a stăpînit de fiecare dată, avînd în vedere solemnitatea momentului. Mi—a pomenit doar printre dinţi de tata şi de mama.

Se—nţelege că o dată ce m—am încurcat, toate au mers anapoda. Aşa, de pildă, cînd preotul mi—a pus o întrebare despre Adam şi Eva — nici n—ar fi putut să mă ajute să ies din încurcătură cu altă întrebare mai uşoară şi mai simpatică — eu am început cam aşa :

—Adam şi Eva au fost cei dintîi oameni care au trăit în rai. Şi ei au trăit foarte frumos, dar într—o zi Adam a muşcat—o pe Eva... a muşcat—o pe Eva, şi din cauza aceasta Domnul Dumnezeu i—a rupt o coastă !...

Iar după aceea, spre mulţumirea preşedintelui comisiei, totul a urmat pe acelaşi ton. Am încurcat, pur şi simplu, toate lucrurile. Preotul m—a oprit de vreo două—trei ori, însă preşedintele m—a încurajat să continuu, spunîndu—i preotului : „Lăsaţi—l, vă rog, măcar să rîdem cu poftă".

Eu, după cum am spus, am aruncat pe cei doisprezece apostoli în arca lui Noe; despre Hristos am spus că a petrecut patruzeci de zile în pîntecele unei balene ; despre cele zece porunci dumnezeieşti, că Iuda le—a vîndut pe muntele Ararat şi, în sfîrşit, am încununat aceste răspunsuri prin aceea că la întrebarea : „Ce ştii despre Pilat ?" am spus că e fiul lui Moise, că a dat naştere unui trib numeros şi că îndată ce a sfîrşit această treabă s—a spălat pe mîini.

În definitiv, nici astăzi nu înţeleg ce era caraghios în răspunsurile mele şi de ce rîdea preşedintele comisiei cu atîta poftă. Religia era pentru mine — aşa cum este şi astăzi pentru cea mai mare parte dintre creştini — o culegere de povestiri ciudate şi de necrezut, şi eu nu văd de ce ar fi un păcat aşa de mare să amesteci toate aceste lucruri aşa cum am făcut eu. Nu văd ce anume ar şti mai mult despre religie acela care ar fi învăţat toate aceste povestiri aşa cum sînt scrise în cărţi.

Jur însă, cu mîna pe inimă, că preotul nu s—a mărginit numai la povestirile biblice. Aşa, de pildă, ne—a vorbit mult şi amănunţit despre principiile de bază ale învăţăturii lui Hristos. Îi urmăream foarte atenţi expunerea, adică urmăream foarte atenţi fiecare mişcare a mîinii lui, temîndu—ne să nu ne plesnească pe careva.

Ora următoare, bineînţeles, începea să ne întrebe din ceea ce ne predase ora trecută.

—Care este primul principiu de bază al creştinismului ? întreabă preotul pe cel dintîi asupra căruia îi cade privirea.

Păcătosul se ridică şi tace ca—nlemnit.

Preotul începe să se înfurie şi repetă întrebarea.

Elevul tace cu îndărătnicie.

—Care este primul principiu de bază al creştinismului, neghiobule ? repetă furios preotul, iar degetele încep să i se încleşteze în chip de pumn.

Şi cînd, cu toate acestea, elevul nu răspunde, ţipă :

—Mila !... şi aşa de nemilostiv îl plesneşte pe elev în cap, încît acesta începe să vadă stele verzi.

Apoi preotul se întoarce spre altul:

—Spune—mi tu, care este al doilea principiu de bază al creştinismului ?

Păcătosul se scarpină după ureche şi roteşte privirea să vadă, după mişcarea mîinii preotului, din ce parte îl va plesni al doilea principiu de bază al creştinismului.

—Iubirea faţă de aproapele tău, măgarule, ţipă preotul dacă nu i se răspunde ; iar păcătosul se pipăie la nas ca să, vadă dacă nu cumva „iubirea faţă de aproapele tău" i l—a învineţit.

Al treilea elev, se înţelege, tace şi el la întrebarea : care este cel de al treilea principiu de bază al creştinismului.

—Mărinimia !... ţipă preotul, şi—l înşfacă pe păcătos de urechi, de parcă l—ar fi apucat de cozondroace.

Noi, ceilalţi, era gata—gata să murim de frică. Eram treizeci şi patru în clasă, şi dacă creştinismul ar fi avut şi el treizeci şi patru de principii de bază, am fi murit cu toţii ca

primii mucenici creştini.

Iată în ce împrejurări am adoptat politeismul — şi—mi pare rău că nu am rămas la această credinţă. Întîi, pentru că mai mulţi dumnezei au mai puţine principii de bază ; în al doilea rînd, pentru că mai mulţi dumnezei nu pot fi niciodată atît de periculoşi ca unul singur ; şi în al treilea rînd, pentru că dacă am fi rămas la politeism, nu s—ar mai fi învăţat în liceu religia.

5. ISTORIA

Istoria este fără îndoială foarte folositoare, în sensul că dă prilej elevilor să pronunţe cuvinte grozave; aşa că, după ce şi—au scrîntit astfel limba, sînt în stare să înşire diferite definiţii greoaie din chimie, din fizică sau din matematicile superioare. E drept că domnitorii din vremurile vechi aveau nişte nume aşa de grozave, încît omul trebuia să aibă puteri de fachir ca să le poată pronunţa. Nu numai că erau grozave, dar găsesc că numele astea nu semănau a fi de stăpînitori. Ce fel de rege, mă rog, este acela care se numeşte Usprtezan, Ciandragupta sau poate Cudurnagupta ? Închipuiţi—vă un popor entuziasmat care şi—ar fi salutat regele astfel: „Trăiască Măria Sa Usprtezan I şi Măria Sa Usprtezeneasca !" Cred că astfel de nume sînt un motiv suficient pentru ca poporul să—şi piardă entuziasmul pentru dinastii, mai ales dacă se ține seama că nu a fost numai unul, ci aceşti Usprtezani au trăit pe spinarea poporului din Misir preţ de două veacuri sub acest nume respingător.

Şi măcar de—ar fi numai un caz sau două de acestea ; însă antichitatea e plină de astfel de nume, că—ţi e mai uşor să străbaţi nepătrunsele păduri virgine ale Americii, decît antichitatea. Vă amintiţi cu toţii, poate, de acel nefericit Artaxerxes, pentru care atîtea generaţii şi—au scrîntit limba? Pînă a nu auzi de Artaxerxes, ne scrînteam limba cu „capra calcă piatra, piatra crapă—n patru, crape capul caprei—n patru cum a crăpat piatra—n patru". Dar de cum am auzit de numele lui Artaxerxes, am părăsit toate zicalele populare şi ne—am apucat să ne scrîntim limba cu el şi să facem prinsori. Ne aşezam cîte cinci—şase în cerc, puneam fiecare cîte un nasture la bătaie, iar cine pronunţa cuvîntul Artaxerxes îi cîştiga pe toţi.

Ne—am slujit, se—nţelege, şi de alte şmecherii ca să putem învăţa toate celelalte nume care ne—au pricinuit atîtea necazuri.

Pe vremea noastră, nu se cunoştea fotbalul, tenisul şi nici măcar alt sport de acum. Pe vremea aceea jucam : aruncarea la ţintă, robia şi capra, căreia noi îi ziceam *ienigeaies.* Despre aruncarea la ţintă s—ar putea spune că este un joc sportiv, în timp ce robia o jucam cu cărămizi şi jocul se termina totdeauna cu cîte un cap spart. Cel de al treilea joc, capra, ne—a rămas împreună cu halvaua, cu braga şi cu îngheţata de la turci şi se juca astfel: unul dintre noi care cădea la sorţi, se apleca, iar ceilalţi săreau peste el avînd grijă să nu—l atingă cu picioarele şi nici cu o altă parte a corpului. Ne strîngeam cîte cinci—şase şi stăteam în cerc, iar unul număra spunînd aceste cuvinte de neînţeles: *ighis, ipic, uşur, topiduşur, soite, manolle* etc. sau : *endem dinu, saracatinu, saracatica, taca, elen, belen, buf!* Pe cine ajungea ultimul cuvînt *buf,* acela trebuia să ia poziţia turcească, iar noi ceilalţi săream peste el spunînd la fiecare săritură alte cuvinte neînţelese, care, după cîte îmi amintesc, erau: *ienigiaies, mangebirgebirgovaţ, bir mamuzlari, bir capaclari, bir topuzlari* etc. Ca să putem învăţa numele ciudate din istorie, ne—a trecut prin minte să le întrebuinţăm la capra ; şi aşa, în locul cuvintelor plictisitoare, am întrebuinţat aceste nume de domnitori: Kjembrot, Ciaxare, Aserhedon, Senaherib, Sesostris, Taharcu, Caracala, Artaxerxes ! Şi pe cine ajungea acest ultim cuvînt, „Artaxerxes", acela trebuia să încovoaie spinarea, iar noi ceilalţi săream peste el şi cu această ocazie pronunţam alte nume de domnitori: Cudurnagupta, Ciandragupta, Asurbanibal, Nabucodonosor, Tiglatpalisar, Nabopolasar,

Aghezilai, Amenemhat, Usprtezen !

În felul acesta am unit utilul cu frumosul. Am găsit mijlocul să învăţăm şi numele domnitorilor ; am înlocuit în joc cuvintele necunoscute cu altele noi şi foarte melodioase şi am dat prilej acestor regi puternici să fie cît de cît folositori.

După ce ne—am chinuit limba în felul acesta, ne—am simţit cu adevărat în stare să păşim la studierea istoriei însăşi, care de altfel trece drept cea mai interesantă materie din liceu.

Istoria, după cum se ştie, se împarte în : istoria antică, istoria Evului Mediu şi istoria modernă şi contemporană. La începutul istoriei antice, ca o prefaţă a istoriei, este epoca preistorică, iar la sfîrşitul istoriei, după istoria modernă şi contemporană, ca un epilog sau poate ca o erată a greşelilor de tipar, care se pune de obicei la sfîrşitul fiecărei cărţi, vin timpurile cele mai apropiate. De altfel, aceste timpuri mai apropiate care încep prin revoluţie sînt în realitate o erată a greşelilor de tipar, sau mai bine zis a greşelilor politice din secolele trecute.

Cînd omul priveşte istoria în afara obligaţiei de a şti lecţia, ea îi apare astfel:

Istoria antică : zidirea piramidelor, discursuri lungi şi încîntătoare, filozofare, adorarea mai multor zei şi a mai multor femei.

Evul Mediu : credinţa într—un singur dumnezeu, războaie neîntrerupte şi masacre din cauza acestui unic dumnezeu. Adorarea femeii şi lupte permanente şi omoruri din cauza femeilor.

Istoria modernă şi contemporană : începe cu un fals istoric şi se termină cu falsificarea istoriei.

Istoria marchează începutul epocii moderne prin marele eveniment al descoperirii Americii ; judecînd însă după toate consecinţele acestui eveniment, se pare că America ne—a descoperit pe noi. Americanii îşi au punctul lor de vedere şi afirmă că e un fals istoric faptul că noi i—am descoperit pe ei. Am cunoscut, pe vremuri, pe un oarecare domn — un american de altfel foarte simpatic — vînzător de limonadă şi care se mai ocupa şi cu vopsitul, cu bărbieritul şi cu fabricarea esenţei pentru murat castraveţi. O dată, cînd mi—a oferit această esenţă ca pe o descoperire americană, am avut o discuţie cu el pe tema descoperirii Americii.

—Nu, domnule! i—am răspuns. Nu văd nici un motiv să cumpăr esenţă din America. Noi, europenii, am descoperit castraveţii acri ; prin urmare, sîntem datori să descoperim şi esenţa !

—Aşa ? se miră el. Dar mi se pare că tot aşa aţi descoperit dumneavoastră şi America ?

—Da, domnule, noi, europenii, am descoperit castraveţii acri şi tot noi am descoperit şi America.

—Da, da, îmi amintesc, mi—a răspuns domnul amabil. Ei, dacă aţi şti ce surpriză plăcută a fost pentru noi, americanii, cînd ne—aţi descoperit !

—Cum ? făcui eu surprins.

—Da. Noi, ştiţi, am aşteptat mii de ani, eram nerăbdători şi ne întrebam mereu : „De ce n—or mai fi venind oamenii ăia să ne descopere ?" Îmi amintesc chiar cum într—o zi, cînd a venit Cristofor Columb, X bunicul meu l—a întîmpinat cu vorbele: „Ei, mult v—aţi mai lăsat aşteptat!"

—Dar, pentru Dumnezeu, cum a putut bunicul dumneavoastră să—l întîmpine pe Columb ?

—Şi eu m—am întrebat totdeauna, însă, şi în istorie există o sumedenie de astfel de întîmplări nelămurite, pe care probabil istoricii au să le explice totuşi.

—Asta înseamnă că dumneavoastră nu ne cunoaşteţi marele merit al lui Columb ?

—Ei, cum să nu ! Nu de mult, un prieten al meu, domnul John Bovters, a încercat să treacă cu barca din America în Europa şi nu a reuşit, fapt care sporeşte succesul lui Columb.

—Dar cum apreciaţi dumneavoastră acţiunea regelui spaniol, Ferdinand, care a contribuit cu bani la descoperirea Americii ?

—O, eu o preţuiesc foarte mult, cu atît mai mult cu cît la această întreprindere a participat şi capitalul american. Mai am şi astăzi şapte acţiuni ale „întreprinderii pentru descoperirea Americii" pe care a organizat—o regele Ferdinand, însă dumneavoastră pot să vă spun

confidenţial că, la noi, în America, aceste acţiuni stau foarte prost.
—De ce ?
—Probabil fiindcă noi, americanii, sîntem foarte deziluzionaţi de descoperirea Americii.
—Deziluzionaţi ?
—Da, fiindcă ajungem tot mai mult la convingerea că Europa a descoperit America numai ca să aibă cine să—i dea împrumuturi; şi încep să cred că marţienii, folosindu—se temeinic de experienţa noastră, fac tot ce pot ca să nu—i descopere Europa.

Eu cred că acest domn are perfectă dreptate şi de aceea am spus că epoca modernă a început cu un fals istoric despre descoperirea lumii noi, care exista deja. Însă această epocă, după cum am spus, s—a sfîrşit prin falsificarea istoriei. Spre sfîrşitul epocii moderne s—a născut un ciudat făuritor de istorie. Se numea Napoleon Bonaparte. N—a scris istorie, cum s—ar crede, ci a făcut—o. A sfărîmat graniţele statelor, a înlăturat dinastii, a născocit noi popoare şi a creat noi state. A fost un genial falsificator al istoriei, ceea ce noi, balcanicii, putem dovedi cel mai bine; a făcut în istorie o asemenea harababură, încît lumea s—a înspăimîntat, temîndu—se ca nu cumva să—i treacă prin cap să schimbe şi forma pămîntului. Cu toate că acţiunile lui aparţin epocii celei mai noi, el, prin apariţia sa, încheie epoca modernă, pe care o avem de la el în dar.

Dintre toate aceste epoci istorice, trebuie să recunoaştem că nouă, elevilor, ne—a plăcut cel mai mult epoca preistorică. Nu erau nici state, nici domnitori; nu se numărau anii şi nu era nici vreun ştiutor de carte ca să scrie ceea ce ar fi trebuit să învăţăm noi mai tîrziu. Dacă istoria omenirii s—ar fi dezvoltat numai în acest sens, astăzi nici n—ar mai exista ca materie de şcoală. De altfel, nici aşa nu ar fi existat ca materie de şcoală, dacă în sînul popoarelor n—ar fi apărut acea sectă de oameni, aşa—zişi istorici, care, asemenea unor insecte de nesuferit, au început să se înmulţească cu repeziciune. Aceşti oameni, dotaţi cu curiozitate şi cu răbdare, au început să se vîre în cărţile vechi şi printre hîrţoagele prăfuite, cum se vîră *cariul* ; au început să întoarcă pietrele şi să zgîrie zidurile ; au început să se urce pe cetăţi, să cutreiere dărîmăturile, să facă săpături, să răscolească morminte ; şi din istorie, pe care altădată era aşa de plăcut s—o asculţi în isonul *guslei*, să facă obiect de şcoală, care se întinde de pe o zi pe alta ca armonica. În Evul Mediu şi în antichitate au fost mai puţini, aşa că nu s—a scris totul; aşa că istoria antică şi Evul Mediu sînt o lectură destul de plăcută. Cît de mult ne plăceau lecţiile din istoria antică care începeau cu : „se ştie puţin despre întîmplările din acea vreme", sau : „a doua jumătate ,a perioadei *memphite* e acoperită de beznă vreme de cîteva secole şi nu există nici un monument". Acest „acoperit de beznă" este o propoziţiune atît de plăcută şi de potrivită pentru elevi, că ar fi mai bine — şi în interesul elevilor şi în interesul popoarelor respective — ca multe întîmplări din istorie, cunoscute şi scrise, să fie acoperite de beznă.

În descrierea evenimentelor petrecute în cursul epocii moderne s—a mers însă foarte departe: fiecare profesor de istorie a considerat ca o datorie a sa să noteze cîte ceva — şi, vă puteţi închipui cîţi profesori de istorie sînt în lume. Şi nu numai că fiecare eveniment este povestit mai pe larg, dar istoria se întinde din ce în ce mai mult şi asupra unor părţi ale lumii care pînă acum nu erau puse la socoteală. Mai întîi, istoria a cuprins numai o parte a Orientului, dar după aceea a început să se întindă tot mai mult, pe toate continentele, pînă cînd a cuprins toată lumea şi a pătruns în cele mai îndepărtate colţuri ale ei. Ei, acum închipuiţi—vă veacurile care ne stau în faţă după ce or să înceapă istoricii să însemneze şi evenimente de felul acesta : Măria Sa moştenitorul tronului Niucanuca l—a fript pe rug pe tatăl său, Măria Sa regele şi l—a mîncat împreună cu curtea, ca să—i poată moşteni tronul; sau cum Măria Sa regina Paparuca a tăiat capul celui de al şaptesprezecelea soţ şi s—a căsătorit cu cel de—al optsprezecelea, pe care l—a făcut rege sub numele Sisogora I. Închipuiţi—vă, cu alte cuvinte, cum va arăta istoria peste cinci sute de ani ; cîte volume au să fie, cîte nume, cîte date şi cîte întîmplări de acest soi. Şi imaginaţi—vi—i pe acei sărmani şcolari, care atunci, peste patru sau cinci sute de ani, vor trebui să înveţe istoria. Ori de cîte ori mă gîndese la aceşti păcătoşi, rîd cu răutate de soarta lor, cum rîdea ţiganul din poveste de judecata paşei Mitad.

Mitad, paşa din Niş, pedepsea hoţiile cu mare asprime. Ar fi fost în stare să spînzure pe hoţ pentru o pereche de pui ; iar alături de spînzurat punea lucrul furat ca să vadă fiecare pentru ce e pedepsit. O dată aduseră în faţa lui trei ţigani, dintre care primul furase nişte coarne, al doilea cîteva ouă şi al treilea cîţiva pepeni. Îi aşeză în rînd şi dădu primului o coarnă, celui de al doilea un ou, iar celui de al treilea un pepene şi le porunci să înghită fiecare, fără să mestece, ce—a furat. Primul ţigan înghiţi fără greutate coarna şi se porni pe un rîs cu hohot.

—De ce rîzi ? îl întrebă paşa.

—Mi se pare caraghios, milostive paşă, cum o să fie cînd o să înghită cel de—al treilea pepenele.

Ei, tot aşa rîd şi eu ori de cîte ori mă gîndesc la elevii care peste patru—cinci sute de ani au să înveţe istoria. Noi am înghiţit coarna, dar ei, păcătoşii, cum au să înghită pepenele ?

Dar n—am învăţat numai istoria universală, ci şi istoria Serbiei, fapt care avea să fie pentru noi de mai mare însemnătate. La acest obiect a mers mai uşor poate pentru că ne simţeam la noi acasă, ori poate că şi din pricină că profesorul care ne preda ne era foarte simpatic.

Nu ştiu cum o fi acum, dar pe vremea noastră profesorul de istoria Serbiei trebuia să fi fost un mare patriot. Ţinea oraţii funebre la toate înmormîntările, urări la toate nunţile, cuvîntări de salut la toate concertele, şi toate astea, fără deosebire, le începea cu : ,,Sînt cinci sute de ani de cînd poporul sîrb geme sub jugul străin". La orele de curs, fie că ne—ar fi povestit despre victoria lui Duşan la Velbujd, fie că ne—ar fi vorbit despre victoriile celorlalţi Nerraanici, se izbea cu pumnul în piept de parcă ne—ar fi provocat la duel; iar cînd se—apuca să vorbească despre răscoală şi despre eroii ei, Singelici, Raici, Zeko şi Conde, lovea cu pumnul în masă atît de tare, încît armata turcească, dacă s—ar fi ivit iar de pe undeva, s—ar fi risipit fără îndoială de spaimă. Se înţelege că această parte a istoriei mai mult ne—o cînta decît o preda. Puţin cîte puţin ajungea la cîntecele populare pe care ni le spunea de parcă ar fi avut *gusla* pe genunchi, şi uneori era aşa de avîntat, că începea chiar să vorbească cu noi în decasilabi :

—Ei, tu Jivco, din banca a patra,
Dacă în duel eşti aşa tare,
Spune—mi, vulturaş cu pene sure,
Cine-i Lazarevici Luco oare ?

Jivco, de fel din regiunea Ujiţe, vrînd să—i fie pe plac profesorului, îi trăgea cu arcuşul pe strunele sufletului şi—i dădea drumul în dialectul lui, tot în decasilabi :

—Asemenea eroi puţini au fost
Lui Lazarevici ăl mult lăudat.
În ţinutul Şabaţ el se născu
La Svileiev, în liniştitul sat.

Todor era tatăl, mama Frosina,
Ce spre mîndria neamului l—au dat,
Cînd fost—a o mie şapte sute
Şi şaptezeci şi patrulea leat.

—Aşa e, Jivco! se entuziasma profesorul şi punîndu—i cinci, adăuga :

—Chipu—ţi luminos în divan va sta,
În luptă sfîrtecă sabia ta.

Însă ceea ce—i era lui Jivco cu putinţă, nouă celorlalţi nu ne era. Eu, de pildă, cînd m—a

întrebat o dată despre bimbaşa Konda, am încercat să mă transform în rapsod, dar nu—mi era de loc la îndemînă. Am început:

—Cineva fu bimbaşa Konda.
Fu Konda din mica Macedonie,
Din mica Macedonie de lîngă
Lalomle. Şi oriunde dă el de apă
Acolo îi sînt corăbiile.

Se înţelege că n—am reuşit să—l entuziasmez pe profesor cu stihurile astea minunate.

Aşa a mers numai cu lecţiile care se refereau la răscoală, toate celelalte perioade şi toate celelalte lecţii trebuia să le—nvăţăm pe dinafară, cuvînt cu cuvînt, ca pe calculele diferenţiale din algebră sau ca la geometrie. Le—am învăţat aşa de bine, că şi noaptea, dacă m—ar fi trezit cineva din somn, le—aş fi spus ca pe apă. Şi astăzi, după atîţia ani, îmi aduc aminte cuvînt cu cuvînt unele, concluzii înţelepte ale profesorului nostru de istorie. Ca exemplu, reproduc cîteva, aşa cum le—a spus el:

—Regele Milutin s—a însurat de patru ori, dar aceasta nu e singura contribuţie istorică a acestui domnitor. El, în afară de căsătorii, a mai lărgit şi graniţele statului sîrb etc.

—Astăzi, istoria este sigură că Duşan cel puternic a fost otrăvit. Există foarte multe dovezi şi una dintre ele e şi aceea că nu a murit de moarte bună.

—Regele Vucaşin a pierit în lupta de pe Mariţa din 1371. Printre altele, faptul că a murit a făcut să înceteze influenţa lui personală în treburile statului.

—Ştefan Decianski a fost orbit în tinereţe. S—a întîmplat însă ceva ciudat, un lucru care la alţi domnitori se întîmplă tocmai pe dos : Decianski, de cum a ajuns pe tron, şi—a recăpătat vederea.

—Ştefan Prvovenciani a murit la 24 septembrie 1228, dar trebuie să avem în vedere că întreaga activitate politică a acestui domnitor s—a desfăşurat înainte de moartea sa.

Cu toate că şi profesorul şi obiectul mi—erau pe plac, cu toate că am simţit instinctiv nestrămutată datorie cetăţenească faţă de acest obiect, nu am reuşit, de loc să fac în aşa fel încît să fiu în bune relaţii cu istoria. Profesorul ne—a spus din inimă : „Numai cel care se sprijină pe trecut este capabil să clădească viitorul". Poate că din cauza aceasta, eu, neavînd nici un trecut, n—am avut pe ce să mă sprijin şi n—am fost de loc în stare să—mi clădesc viitorul.

Din cauza istoriei, „dascălul vieţii", am repetat clasa şi asta printr—o împrejurare destul de ciudată. Am căzut la examen pentru că am încurcat anul morţii ţarului Uroş, aşa că după mine ar fi reieşit că evenimentul s—a întîmplat după bătălia de lîngă rîul Mariţa. Puteţi să vă închipuiţi cum s—a luat cu mîinile de păr profesorul, care ne citise de cel puţin şapte ori poezia : *Marci, spune a cui e împărăţia,*[5] şi care în lecţiile sale arunca grele blesteme asupra lui Vucaşin.

—Dar ştii că Vucaşin l—a omorît pe Uroş ?

—Da.

—Ei, păi atunci cum a putut să plece el mort de lîngă rîul Mariţa, unde a pierit, şi să vină să—l ucidă pe Uroş ?

—Nu ştiu.

—Ei, dacă nu ştii, citeşte în timpul vacanţei şi vino la toamnă să dai examen.

Şi am citit, într—adevăr; iar cînd a venit corijenţa, am spus, nu numai că Vucaşin l—a omorît pe Uroş, dar am făcut un pas mai departe şi am afirmat că l—a omorît de două ori: o dată înainte şi a doua oară după bătălia de lîngă rîul Mariţa. Am mers şi mai departe cu concesiile: am fost de acord cu Panta Srecicovici că Vucaşin l—a omorît şi a treia oară pe ţarul Uroş ; dar se pare că împăciuitorismul nu mi—a ajutat cu nimic şi a trebuit să repet clasa.

[5] Poezie populară sîrbă.

Acum însă se pune o interesantă întrebare, şi pe bună dreptate, de care pînă astăzi, pînă a nu veni la ordinea zilei despăgubirile de război, nu m—am preocupat.

Mai tîrziu, după ce terminasem şcoala, istoria a venit cu precizări; astăzi e socotit ca un fapt sigur că Vucaşin nu a ucis pe Uroş, ci că acesta a murit după lupta dată lîngă rîul Mariţa. Asta am afirmat şi eu la examen şi din astă pricină am repetat clasa, pierzînd un an de zile. Se pune deci întrebarea: cine trebuie să mă despăgubească de această pierdere de un an de zile, care se datoreşte faptului că statul, pe vremea mea, nu şi—a cunoscut propria istorie ?

6. GEOGRAFIA

Ghidurile şi mersul trenurilor sînt foarte folositoare ca manuale pentru studierea geografiei. Toţi cei care au pregetat să—şi însuşească obiectul acesta în şcoală, se slujesc de asemenea cărţi folositoare, din care se pot afla, nu numai graniţele statului, mărimea oraşelor, dealurile şi rîurile, ci şi multe alte cunoştinţe trebuincioase. Aşa, de exemplu, din aceste cărţi poţi afla şi preţurile transporturilor cu căruţa, preţurile la hoteluri, şi chiar unde se găseşte vama la graniţă, încît călătorul poate ascunde din timp lucrul pe care are de gînd să—l scoată din ţară. Din geografia pe care o învăţăm în liceu lipsesc printre altele toate aceste cunoştinţe.

Pentru ca să poată folosi mai bine cărţile astea, omul trebuie să dobîndească însă din liceu măcar cunoştinţele elementare care să—i slujească de bază pentru înţelegerea anumitor fenomene. În, aceste cunoştinţe de bază intră, spre exemplu, şi următoarele : rîurile curg totdeauna de la izvor spre vărsare ; pămîntul se află la aceeaşi depărtare de lună ca şi luna de pămînt; munţii sînt totdeauna mai numeroşi decît văile ; lacurile, fie ele adînci sau mai puţin adînci, trebuie să fie totdeauna înconjurate de pămînt; şi multe alte cunoştinţe folositoare. În aceste cunoştinţe elementare intră şi faptul că pămîntul este rotund, lucru de care profesorul a încercat în toate modurile posibile să ne convingă.

—Primul argument că pămîntul este rotund — ne încredinţa profesorul — este acesta : soarele, luna şi toate celelalte corpuri cereşti sînt rotunde, deci şi pămîntul trebuie să fie rotund.

Nu încape îndoială că acest argument cuprinde o logică indestructibilă ; însă pentru noi, copiii, era ca şi cum ne—ar fi spus : „Deoarece corabia, luntrea şi felia de pepene sînt de formă lunguiaţă, înseamnă că şi pantofii din picioare trebuie să fie de formă lunguiaţă",

Al doilea şi al treilea argument despre rotunjimea pămîntului erau de asemenea foarte limpezi. Cînd călătoreşti cu corabia pe mare vezi la orizont mai întîi vîrful munţilor, şi invers: cînd stai pe ţărm şi observi o corabie pe mare, mai întîi îi vezi catargul şi abia mai tîrziu i se iveşte şi prora.

—Voi aţi văzut marea, copii ? începea profesorul să dezvolte aceste argumente.

—Nu, răspundeam noi într—un singur glas.

—Ei, foarte, bine! Gîndiţi—vă deci la mare şi închipuiţi—vă că undeva departe de ţărm se află o corabie care încă nu se vede. V—aţi gîndit la mare ?

—Daa !... răspundeam noi deşi numai bunul Dumnezeu ştia cum ne—o imaginam.

—Şi v—aţi închipuit şi corabia care nu se vede ?

—Daa !... răspundeam noi, cu toate că nu ne trecea de loc prin minte cum am putea să ne închipuim o corabie care nu se vede.

—Ei, acum, spune—mi tu, Milane, ce parte a acestei corăbii ai să vezi mai întîi ?

—Fumul, domnule ! răspunde hotărît Milan.

—Fumul, bine... să spunem c—ai să vezi fumul, continua profesorul cam încurcat. O să vezi, să zicem, fumul cînd corabia scoate fum, dar ce—ai să vezi dacă corabia nu scoate fum? Hai, spune—mi, cînd se apropie aşa, din depărtare corabia şi nu scoate fum, ce se

iveşte mai întîi ?

—Sunetul sirenei! răspunde Milan mai sigur ca oricînd.

Nici cu al patrulea argument despre rotunjimea pămîntului n—am scos—o la capăt mai bine, cu toate că, după cîte se pare, acest argument este cel mai puternic. Pe baza acestuia, cînd cineva ar pleca dintr—un loc şi ar merge, ar merge mereu în aceeaşi direcţie, pînă la urmă ar ajunge din nou în acelaşi loc de unde a plecat. Noi, în acest caz argumentam cam aşa: eu, de exemplu, plec din clasa I de liceu şi merg, merg, merg, şi după cîţiva ani mă întorc iar în clasa I, în timp ce colegii mei au ajuns într—a IV—a. După logica noastră de copii, nu era de ajuns să spui : „dacă cineva ar pleca", fiindcă asta înseamnă că dacă n—ar pleca, n—ar mai exista nimeni şi nici argumentul despre rotunjimea pămîntului.

Celelalte lucruri le—am înţeles oarecum mai uşor mulţumită faptului că profesorul de geografie folosea la predarea lecţiei intuiţia.

În liceul nostru exista un glob care stătea de ani de zile pe dulapul din cancelaria directorului ; acest glob arăta însă aşa de jalnic, că—ţi era milă să te uiţi la el. Axul i se îndoise, încît, cu ocazia experienţelor, se mişca totdeauna altfel de cum ne spunea profesorul că se învîrteşte pămîntul. America de Nord era acoperită de o pată uriaşă de cerneală, aşa că eram încredinţaţi că e Marea Neagră ; iar acolo unde trebuia să fie Africa, era o gaură imensă, aşa că nu mai ştiai dacă au făcut săpături englezii ca să găsească mormintele faraonilor sau a trecut vreo expediţie americană, pentru ca, după îndrumările lui Jules Veme, să coboare în adîncurile pămîntului. Printre altele, mai de crezut decît aceste două presupuneri era faptul că profesorii, între ore, discutau despre politica vremii şi întrebuinţau şi globul ca argument.

În locul globului stricat, profesorul întrebuinţa capul unui coleg de al nostru, un oarecare Sreten Iovici, care era într—adevăr aşa de căpăţînos, încît jurai că e chiar globul pămîntesc care se mişcă.

—Vino—ncoa, Sreto! începea profesorul lecţia prin care ar fi vrut, să zicem, să ne explice ziua şi noaptea. Vino şi stai colea lîngă fereastră ca să te bată soarele.

„Globul" ieşea din banca a treia şi se ducea lîngă fereastră.

—Ei, vezi, cînd întorci aşa obrazul drept către soare, atunci întreaga jumătate a capului îţi este luminată, iar cealaltă nu ! Aşa ! Ei, acum întoarce obrazul stîng spre soare ; şi iată, acum este cealaltă parte luminată, iar prima nu.

Tot aşa ne explica şi polii pe capul lui Sreten.

—Iată, aici, vezi — şi aci îndrepta degetul arătător spre creştet — aci este polul îngheţat de nord. Aci e iarnă veşnică, nu înfloreşte niciodată nimic, totul e pustiu şi chiar dacă se mai află cîte ceva, a degenerat. Locurile de aci sînt în general necercetate.

Altă dată profesorul ne—a explicat, folosind capul lui Sreten, drumul străbătut de acel călător îndrăgostit de geografie, care, ca să întărească cel de al patrulea argument despre rotunjimea pămîntului, ar fi pornit dintr—un punct şi, mergînd mereu în aceeaşi direcţie, ar fi ajuns tot în acelaşi punct. Profesorul a plecat de la nasul lui Sreten, un punct care se vede foarte bine. Această explicaţie s—a desfăşurat, cu aproximaţie, aşa :

—Să luăm, aşadar, nasul ca punct de plecare — aci îşi proptea degetul arătător în nasul lui Sreten, după care, trăgîndu—i cu unghia pe faţă, se îndrepta către urechea stîngă — şi să pornim către răsărit, adică spre acea parte a lumii de unde răsare soarele. După aceea voim... Sretene, să te speli în urechi, că sînt pline de jeg de parc—acum ai fi ieşit din cocină... după aceea vom înconjura globul pămîntesc şi vom merge pe partea opusă a lumii... Ţi—am mai spus, Sretene, şi ora trecută, să te tunzi. Cu toate că în această parte opusă a pămîntului trăiesc sălbatici, nu vreau să—mi mai vîr degetele prin părul ăsta murdar al tău... Asta e acea parte unde e noapte cînd la noi e ziuă, şi invers : unde e ziuă cînd la noi e noapte. După aceea vom trece peste urechea dreaptă a lui Sreten, şi iarăşi mai departe şi mai departe şi tot mai departe, şi iată—ne pe nasul lui Sreten de unde am şi plecat.

Sreten, din cauză că profesorul se slujea de el, avea mare trecere în ochii tuturor elevilor. Era un adevărat material didactic, şi atît de mult ne obişnuiserăm cu ideea aceasta, încît capul lui ni se părea un veritabil glob pămîntesc. Părul lui zbîrlit ne părea o pădure seculară

în care trăiesc animale sălbatice ; fruntea i—o asemuiam cu clasicele pustiuri ale Egiptului; nasul, cu nestrăbătutul vîrf al Himalaiei ; iar cele două rîuri care se scurgeau din nas, cu Tigrul şi Eufratul, care pînă la vărsarea lor în gură, se contopeau într—un singur fluviu.

Atît eram de încredinţaţi că scăfîrlia lui este un adevărat glob, încît o dată, cînd un oarecare Stanco Milici i—a spart capul la joacă şi a fost întrebat de profesor cum s—a întîmplat, a răspuns :

—Păi, am învăţat la geografie !

Se înţelege că de atunci profesorul, ori de cîte ori punea în circulaţie capul acestui Stanco Milici, ne atrăgea atenţia să—l folosim numai pentru lecţiille de geografie şi să avem grijă să nu mai stricăm materialele didactice. Şi avea dreptate : căci cum ar fi putut să—l pună pe Sreten cu capul spart pe dulap, în cancelaria directorului, lîngă fostul glob ?

Trebuie să se ştie însă că profesorul nostru de geografie avea o mînă destul de grea şi că se slujea de ea cu foarte multă plăcere în timp ce ne vorbea despre toate cele cîte se află pe pămînt, despre fluvii, despre munţi, lacuri, mări şi cîte altele ; cînd însă se apuca să vorbească despre cer şi despre corpurile cereşti, dădea din mîini rău de tot şi ne plesnea pentru orice fleac, încît ni se părea că pe cer au loc ciocniri catastrofale între planete.

Aşa, de pildă, odată, cînd ne explica eclipsa, a scos dintre noi în faţa catedrei. Mai întîi l—a chemat pe un oarecare Jivco, cel mai mare elev din clasă, căruia îi dăduseră *tuleele* şi pe care toţi profesorii îl sfătuiau să se însoare. L—a chemat şi l—a aşezat în aşa fel ca să—l putem vedea cu toţii.

—Cu toate că eşti un cogeamite măgar, de data asta vei reprezenta soarele.

S—a adresat apoi celorlalţi elevi :

—Băgaţi de seamă, capul acestui Jivco este soarele şi el luminează şi pămîntul şi luna. Pămîntul, ca şi pînă acum, va fi capul lui Sreten, iar pentru lună îl vom lua pe prichindelul ăsta din banca a doua.

Prichindelul ăsta din banca a doua eram eu.

—Ei, acum vedeţi copii: cînd soarele stă aici unde este acum Jivco, iar pămîntul aici unde e Sreten şi luna colo unde—i prichindelul, el îşi trimite razele şi luminează şi luna şi pămîntul. Aşa—i ?

Toți tac, fiindcă nu pot să—şi închipuie, nici cum ar putea să lumineze Jivco, şi nici cam ce ar putea să lumineze.

—Însă — continuă profesorul — pămîntul, în drumul său în jurul soarelui se găseşte la un moment dat între soare şi lună... uite aşa ! şi de data asta ne aşeză în linie: Jivco, Sreten şi eu. Şi atunci, după cum vedeţi, căpăţînosul de Sreten l—a acoperit pe prichindelul ăsta şi lumina lui Jivco nu poate să—l lumineze ; şi iată din ce cauză se face o eclipsă de lună. înţelegeţi ?

—Eu nu înţeleg! mormăi Jivco, de la care trebuia să pornească toată lumina.

Faptul că tocmai cel care trebuia să dea celorlalţi lumină nu înţelege, îl scoase pe profesor din sărite şi—i arse o palmă zdravănă menită să—i dea păcătosului de Jivco cea mai precisă imagine a eclipsei, încît acesta, smiorcăindu—se, adăugă repede:

—Acum înţeleg.

Şi nu numai că înţelesese ce e aia o eclipsă, dar şi noi, toţi ceilalţi, am priceput în acel moment de ce această parte a geografiei se numeşte fizică.

Era însă şi mai rău cînd ne explica sistemul planetar.

—Să iasă planetele de ora trecută ! strigă el. Planetele eram Jivco, Sreten şi eu.

—Tu, Jivco, după cum se ştie, eşti soarele. Stai aici şi încet, cuminte, învîrteşte—te în jurul tău.

—Tu, Sreten, ai să te învîrteşti de asemenea în jurul tău, dar, învîrtindu—te în jurul tău, să alergi şi în jurul acestui Jivco, care reprezintă, după cum ştii, soarele.

Apoi mă aşeză pe mine în rînd.

—Tu eşti luna. Tu să te învîrteşti mai întîi în jurul tău şi învîrtindu—te în juru—ţi, să—i dai ocol şi lui Sreten şi împreună cu el să te învîrteşti în jurul soarelui, adică în jurul lui Jivco.

După ce ne—a explicat ce aveam de făcut, a luat băţul şi s—a aşezat la o parte, ca un

îmblînzitor de fiare, gata să—l pocnească în cap pe cel care ar fi greşit. Atunci, la comanda lui, se porni o mişcare şi o goană de să—ţi faci cruce, nu altceva. Jivco se învîrteşte în loc, păcătosul de Sreten se roteşte în jurul său şi al lui Jivco, eu mă răsucesc în jurul meu şi în jurul lui Sreten, şi amîndoi îl ocolim pe Jivco. Nu apucăm să facem bine nici primul cerc şi toţi trei ne prăbuşim fără simţire din cauza ameţelii. Mai întîi cad eu, luna, peste mine se năruie pămîntul, iar peste pămînt soarele. Se face o grămadă de nu mai ştii care e luna, care soarele şi care pămîntul. Se vede doar un picior al soarelui, nasul pămîntului sau turul lunii.

În vremea asta, profesorul sta şi privea cu mînie acest muşuroi, şi, pe cînd noi gemeam, explica celorlalţi elevi sistemul planetar şi mişcarea corpurilor cereşti prin Univers.

Vă puteţi închipui ce spaimă ne—a cuprins cînd l—am auzit pe profesor spunînd la sfîrşitul orei:

—Data viitoare vă voi explica ce este un vulcan.

Luînd în consideraţie faptul că punea atîta rîvnă şi că ne explica lecţiile atît de intuitiv, eram cît se poate de îngrijoraţi: care din noi o să verse foc la ora următoare?

7. NATURALELE

În naturale, sau, cum se mai numesc, ştiinţele naturii, intră : mineralogia, botanica şi zoologia. Toate celelalte ştiinţe, cum sînt: matematica, istoria, geografia, religia sînt probabil ştiinţe nenaturale.

În ceea ce priveşte mineralogia, tuturor ne—au plăcut cutiile cu despărţituri în care se aflau pietre numerotate şi frumos rînduite, pe care profesorul le aducea la oră şi din care dispărea totdeauna cîte un exemplar în timpul predării.

Botanica apoi ar putea să fie şi ea un obiect simpatic, dacă profesorii n—ar fi introdus şi aci, fără nici un rost, limba latină. Toată ziua înveţi pe dinafară : *Spinacia oleracea, Raphanus sativus, Cucurbita mole,* pe care, cînd le pronunţi, par a fi titlurile epodelor lui Horaţiu, în timp ce aceste cuvinte nu înseamnă nimic altceva decît: spanac, ridiche şi dovleac. Degeaba ne—au explicat că sînt numele ştiinţifice ale acestor legume ; explicaţia ne—a revoltat şi mai mult. Prefectul se numeşte pur şi simplu domnul Iakov Markovici şi nu are nici un nume ştiinţific; iar o ridiche să aibă nume ştiinţific! Prefectul doară — şi asta e la mintea oricui — reprezintă ceva mai mult decît o ridiche.

Eu, personal, mă revoltam mai ales cînd mă gîndeam la ce mi—o fi trebuind să ştiu cum se numesc ridichile pe latineşte. Nu pot să mă duc la piaţă şi să—i spun vreunui ţăran : „Cît costă, prietenie, o legătură de *Raphonus sativus* ?" ; şi nici la restaurant nu pot pretinde să mi s—aducă o porţie de *Raphanus sativus,* fiindcă dacă aş cere aşa ceva, chelnerul mi—ar pune la socoteală de patru ori mai mult decît dacă i—aş cere ridichi. Nu aş putea să întrebuinţez aceste cuvinte nici ca citat într—un discurs politic, aşa cum se obişnuieşte să se introducă în cuvîntările politice cîte un citat latinesc, căci dacă aş spune, de exemplu : „Domnilor, dumneavoastră, care credeţi că într—o democraţie forţa societăţii stă în *Raphanus sativus..."* lucrul acesta ar mai putea să însemne şi : „Domnilor, dumneavoastră care credeţi că în democraţie forţa morală a unei societăţi constă în a freca ridichea"...

Deci, cînd aceste cuvinte latineşti sînt atît de netrebnice, nu înţeleg la ce bun să le—nveţi! Poate numai pentru ca elevii să urască un obiect aşa de simpatic cum este botanica !

În definitiv, chiar profesorul care ne preda naturalele părea că nu ar avea prea mare înclinaţie spre botanică, şi mai puţin spre mineralogie. Se pasiona după zoologie, aşa că din cauza aceasta am învăţat cu foarte mare devotament la acest obiect şi pot chiar să spun că din zoologie am adunat multe cunoştinţe folositoare.

Aşa, de exemplu, din zoologie mi—am însuşit cunoştinţe temeinice. Anume: că omul are două picioare, iar animalele patru ; dar asta nu înseamnă totuşi că curcanul este om. După aceea am învăţat ce sînt dromaderele, acele „animale cu pielea groasă", noţiune pe care am

înţeles—o abia mai tîrziu în viaţă. Am mai aflat că măgarul este răbdător, mielul blînd, calul nobil, tigrul crunt, vulpea vicleană, cîinele credincios, iepurele sperios, dihorul josnic, maimuţa caraghioasă şi că omul a adunat laolaltă toate aceste însuşiri, din care pricină se consideră superior celorlalte animale.

Şi dacă am dobîndit atîtea cunoştinţe folositoare datorită acestui obiect, se cuvine ca aici să—mi amintesc cu tot respectul cuvenit de profesorul de zoologie.

Aţi băgat de seamă că prin fizionomia, purtarea, ţinuta şi mişcările sale, omul pare adesea hărăzit unei singure chemări în viaţă ? Aceste însuşiri care fac ca omul să fie sortit unei anume chemări se observă la el încă de mic, încă din frageda copilărie. Aşa, de exemplu, dacă cineva este hărăzit să fie călugăr, are încă de mic o fizionomie ipocrită, o straşnică lăcomie şi obişnuinţa de a rîvni la bucătura altuia ; dacă e ursit să fie slujbaş poliţienesc, încă de mititel trage cu urechea la discuţiile altora şi—şi pîrăşte colegii, sau dacă e menit să fie profesor, uită de mic să aducă la şcoală cărţile, ia din nebăgare de seamă o pălărie străină, nouă, în locul pălăriei sale vechi şi învaţă prost la obiectul pe care—l va preda mai tîrziu.

De aceea, în viaţă, socotim drept cea mai mare comedie cînd lucrurile se petrec pe dos, cînd bunăoară cineva este predestinat să fie poet şi ajunge măcelar ; sau, ceea ce la noi se întîmplă foarte des, cînd cineva este predestinat să fie măcelar şi ajunge poet.

Se întîmplă deseori şi caraghioslîcul ca cineva să aibă toate însuşirile care—l fac potrivit pentru o anume chemare, însă nu şi fizionomia, ţinuta şi gesturile. Închipuiţi—vă, de exemplu, pe unul cu aspect de croitor de dame, avînd toate manierele pe care le cere această profesie, despre care vi se spune că e în realitate comandant de regiment în retragere ; şi închipuiţi—vă pe unul cu mutră de om lacom şi cu burtă corespunzătoare, cu urechi cărnoase şi clăpăuge, cu ceafa lată şi cu mîini de măcelar, despre care vi se spune că e compozitor.

Profesorul meu de zoologie a fost menit de Dumnezeu să fie profesor şi nimic mai mult. Ca şi cum, în clipa în care s—a născut, ursitoarele l—ar fi blagoslovit şi i—ar fi spus : „O să fii profesor de zoologie !"

Era voinic, osos, cu umerii căzuţi şi cu mîinile lungi, căzute înainte, de parcă pînă mai ieri mersese în patru labe şi abia adineauri se săltase de la pămînt. Cînd vorbea, din gîtlej îi ieşea un glas aşa de piţigăiat, încît părea, Doamne iartă—mă, că nechează ; iar cînd îl apuca rîsul, sforăia pur şi simplu, Pe scurt, era aidoma unui cal cu ochelari.

Nici unuia dintre noi nu ne spunea pe numele de botez ; fiecăruia îi agăţa cîte un termen din zoologie şi cînd ne striga se folosea de această poreclă, aşa că pentru el nici nu exista catalog cu numele nostru de botez. Se uita într—adevăr în catalog, urmărea numele cu tocul şi cînd se oprea la cineva, spunea :

—Ieşi tu, mistreţule şi grohăie ce ştii despre...! Iar mistreţul se scula din bancă şi, cu coada între picioare, ieşea la tablă şi începea să grohăie lecţia. Altuia îi spunea :

—Ţie, dragă urangutanule, o să—ţi pun nota unu. Să—ţi mai lungeşti puţin coada ca să—ţi poţi ascunde cu ea mai bine dosul.

Urangutanul clipea, se uita pe sub sprîncene, se scărpina iute după ureche, se strîmba la noi şi se retrăgea la loc.

Felul acesta de a fi al profesorului a avut şi o parte folositoare, în sensul că, pe lîngă cele de mai sus, am învăţat şi altele.

Aşa, de exemplu, am aflat că porcul grohăie; că urangutanul are dosul roşu ; că vaca fată viţei („Abia ai fătat un trei!"); că dihorul miroase urît; că cucul ouă în cuib străin şi multe alte lucruri folositoare.

Felul în care se purta acest profesor cu elevii a mai avut şi altă influenţă asupra noastră. Fiecare dintre noi a început încet, pe nesimţite şi treptat, să se obişnuiască cu numele pe care—l purta ; şi nu numai cu numele, dar şi cu toate însuşirile animalelor respective. La început, se înţelege, fiecare s—a revoltat, dar după aceea ne—am resemnat cu toţii în aşa măsură, încît obişnuinţa a început să se prefacă într—o a doua natură.

Aşa, de exemplu, Liuba Elefantul, care la începutul anului şcolar era un copil sprinten şi vioi, a început, pe nesimţite, să ia apucături de elefant, să se mişte greoi, să fie lenevos la gîndire, să se uite blînd pe sub sprîncene şi chiar pielea i s—a tăbăcit, iar nasul a început să i se alungească în chip de trompă. Joviţa Urangutanul a început şi el să deprindă nişte mişcări ciudate, pe care nu le avusese pînă atunci. În fiecare oră se scărpina pe spinare, se uita oblic, se strîmba la colegi, ba a început chiar, mai ales la bătaie, să folosească picioarele în loc de mîini, să s—avînte cu multă uşurinţă peste bănci, să sară afară pe fereastră şi să intre tot pe acolo şi să se arunce peste mese, încît ni se părea că ar trebui să i se pună lanţuri de gît. Sredoie Dihorul nu trebuia să facă nici o sforţare deosebită ca să se acomodeze cu însuşirile animalului al cărui nume îl purta ; iar Iova Măgarul, care avusese într—adevăr însuşiri de măgar chiar de cînd venise la şcoală, s—a exersat neobişnuit de mult în ceea ce priveşte răbdarea. Îl bătea nu numai întregul colegiu profesoral, ci întreaga clasă, şi de unde la început reacţiona din cînd în cînd, mai tîrziu s—a împăcat pe deplin cu soarta şi îndura totul cu stoicism.

Această influenţă a numelor zoologice pe care le purtam era generală, aşa că toţi, cu voie sau fără voie, eram subjugaţi şi ne acomodam cu caracterul corespunzător numelui respectiv.

Interesant a fost însă mai tîrziu, cînd am intrat în viaţă ; oricîtă grijă am avut să anihilăm şi să distrugem aceste influenţe, am păstrat totuşi ceva din vechiul caracter ca şi unele deprinderi, şi astfel ne—am căutat calea şi chemarea ce ne fuseseră hărăzite şi cărora puteam să le slujim cu însuşirile căpătate în copilărie. Aşa, de exemplu, Sima Curcanul a intrat în diplomaţie şi a obţinut frumoase şi însemnate succese ; Iova Măgarul a ajuns ministru al culturii şi a înfăptuit multe şi multe reforme folositoare în această direcţie; Pera Somnul a devenit membru al Academiei de Ştiinţe, unde şi în ziua de astăzi tace ca un peşte; Spira Rumegătorul a ajuns *protoereu* şi încă de mult a primit brîul roşu ; Toşa Cameleonul s—a dedicat cu totul politicii şi o conduce cît se poate de bine ; Sredoje Dihorul a intrat în poliţie şi i se simţea urma pe oriunde acţiona; Andra Crocodilul, ca tutore, a înghiţit o masă, o casă cu două etaje şi şapte hectare de pămînt. Şi toţi pe rînd au făcut la fel : fiecare a pornit încă din copilărie pe un drum bine stabilit.

Din cauză că eram cel mai mic în clasă, profesorul de zoologie m—a poreclit şoarecele. Este acel animal de casă din pricina căruia femeile, cînd dau cu ochii de el ţipă şi—şi ridică fustele; este acel animal de casă care ronţăie firimituri aruncate de la mese străine. În definitiv, dacă soarta mi—ar fi ursit ca femeile, cînd m—or vedea, să ţipe şi să—şi ridice fustele, s—ar mai fi putut suporta ; dar se pare că soarta m—a procopsit numai cu cea de a doua însuşire a acestui animal. În temeiul faptului că această lighioaie ronţăie firimituri aruncate de la mese străine, soarta mi—a ursit să fiu scriitor sîrb.

8. LIMBILE STRĂINE

Pe acea vreme s—a introdus limba franceză ca obiect de studiu în şcolile noastre, dar era mare lipsă de profesori care să predea. Această situaţie n—a nemulţumit, însă, nici pe cei de la conducerea şcolii şi nici pe noi, elevii. Conducerea şcolii a însărcinat pe un neisprăvit din consiliul profesoral să înveţe împreună cu noi franţuzeşte ; iar nouă, lucrul ăsta ne convenea de minune, fiindcă astfel obiectul nu ne da nici o bătaie de cap. Dimpotrivă, ora de franceză era o oră de destindere plăcută, după celelalte ore, pentru că în cursul ei petreceam de minune.

Cînd profesorul învăţa lecţia, treaba mergea cum mergea, dar cînd nici el n—o învăţa, se sfia să vorbească despre limba franceză şi aducea vorba despre cu totul alte lucruri. Ne povestea, de exemplu, cum Mitridat al Vl—lea, regele Pontului, care a domnit cu un secol înaintea naşterii lui Hristos, ştia douăzeci şi două de limbi şi ne povestea cum el personal

a cunoscut un muntenegrean care hoinărise mult prin lume şi care ştia să vorbească cinci limbi străine, dar că le vorbea cu accent muntenegrean.

Cînd ştia lecţia, începea totdeauna ora cu un anumit discurs, care suna astfel:

—Copii, trebuie să daţi o deosebită atenţie limbii franceze. Ea nu vă este indispensabilă dacă, să zicem, careva dintre voi o să ajungă ministru al afacerilor externe; dar dacă cineva are ambiţie să fie portar de hotel, apoi să ştiţi că fără limba franceză nu se poate aşa ceva.

Apoi, după astfel de discursuri înţelepte, îşi punea dinainte cunoscuta carte *Metoda lui Olendorf pentru studiul limbii franceze,* care pe atunci era unicul manual şi din care şi noi şi profesorul învăţam franţuzeşte. Se pornea atunci între noi un dialog de acest fel, cuvînt cu cuvînt, după metoda lui Olendorf:

Întrebare: Fratele soţiei dumneavoastră are el o pasăre care cîntă frumos ?

Răspuns : Da, fratele soţiei mele are o pasăre care cîntă frumos !

Întrebare: Nu este verişoara dumneavoastră rudă cu verişoara nepotului meu ?

Răspuns : Da, verişoara mea este rudă cu verişoara nepotului dumneavoastră !

Întrebare : Aţi văzut dumneavoastră briceagul unchiului meu ?

Răspuns : Da, am văzut briceagul unchiului dumneavoastră pe bancă, în grădina mătuşii mele, care a mîncat ieri un măr.

Întrebare : Fratele dumneavoastră mai mare vorbeşte franţuzeşte ?

Răspuns : Fratele meu mai mare nu vorbeşte franţuzeşte, dar are un briceag.

Întrebare : Sora dumneavoastră mănîncă cu plăcere brînză ?

Răspuns : Da, sora mea mănîncă cu plăcere brînză.

După cum se poate vedea din aceste cîteva exemple, metoda lui Olendorf este neobişnuit de potrivită şi bună pentru învăţarea limbii franceze şi îmi amintesc de un tînăr diplomat de—al nostru care a studiat franceză după metoda lui Olendorf şi care, cu prilejul unei vizite diplomatice, conversa cam aşa :

„Statul dumneavoastră nu este binevoitor să fie în bune relaţii de vecinătate cu statul nostru ?

Statul dumneavoastră nu este binevoitor să facă ţării noastre anunţul că el, statul dumneavoastră, este binevoitor să trăiască în bune relaţii de vecinătate cu ţara noastră ?"

Se înţelege că tînărul diplomat se folosea de cunoştinţele în limba franceză dobîndite din cartea lui Olendorf şi cu ocazia recepţiilor diplomatice. Aşa, într—o împrejurare, a spus nunţiului papal care stătea în dreapta lui:

—Sora dumneavoastră mănîncă cu plăcere brînză ?

Iar cînd marchiza Ines de Herer, soţia trimisului spaniol, l—a întrebat:

—Vorbiţi englezeşte ?

Diplomatul i—a răspuns tot după metoda lui Olendorf:

—Nu, eu nu vorbesc englezeşte, dar cînt din flaut!

Cu limba germană mergea ceva mai greu, dar ne—am însuşit—o numai datorită faptului că am avut un profesor care putea să ne explice neobişnuit de frumos multe lucruri, care altfel ar fi rămas nelămurite.

Ca exemplu, să spun numai cît de frumos şi cît de pe înţeles ne explica ce înseamnă în limba germană verbul ajutător.

—Verbul ajutător, copii, este acel verb care ajută pe cel principal. De exemplu : *eu sap via,* şi atunci întrebuinţez verbul *graben,* deci : *ich grabe.* Da, dar *graben* nu poate izbuti să sape singur via ; ziua este scurtă şi nu—i ajunge. Cum să facă, cum să dreagă ? Hai să cheme pe vecinul său *haben.* Îi spune : Fă bine, vecine *haben,* şi ajută—mi să sap via ! *Haben,* ca un vecin bun, vine şi el şi se pun pe muncă amîndoi şi atunci avem: *ich habe gegraben. Haben* este, deci, în acest caz, verb ajutător, adică : verbul care i—a venit în ajutor lui *graben.* Da, dar n—a fost zi scurtă numai atunci cînd *graben* a săpat via ; mai sînt şi alte zile scurte peste an. Tot aşa, cu altă ocazie, *graben* are să sape porumbul, şi, oricît s—ar strădui, n—o să poată s—o scoată la capăt.

Cum să facă, cum să dreagă ? se gîndeşte el, fiindcă nu se cade să—l cheme din nou pe

haben, deoarece el a mai fost drăguţ o dată şi l—a ajutat să—şi sape via. Atunci *graben* îşi aminteşte de celălalt vecin, de *werden,* şi—l cheamă. Iar *werden,* om bun şi el, răspunde cererii şi—i vine vecinului în ajutor. Se apucă amîndoi să lucreze şi avem atunci : *ich werde graben. Werden* este, deci, în această împrejurare, tot verb ajutător. Ei, acum aţi înţeles, copii?

—Am înţeles ! răspundeam noi într—un glas, fiindcă într—adevăr înţeleseserăm foarte bine explicaţia.

Cînd, ora următoare, profesorul l—a întrebat pe Sreten Iovici ce sînt acelea verbe ajutătoare în limba germană, el, adînc încredinţat că pricepuse perfect explicaţia, a răspuns:

—Verbele ajutătoare sînt nişte vecini. Cînd cineva nu poate să termine singur cu săpatul viei, se roagă de un vecin să—i dea ajutor, iar acesta vine şi sapă împreună via. Altă dată, cînd iarăşi nu poate să sfîrşească singur săpatul porumbului, cheamă pe celălalt vecin şi la rîndul său îi ajută şi acesta. Prin urmare, în limba germană, fiecare verb ajutător este un vecin.

—Ei bine, Sretene, dar ia spune—mi — îl întreabă profesorul — pe cine ai să chemi tu în ajutor cînd nu ştii lecţia ?

—Pe vecinul Jivco ! răspunde Sreten.

—Cum pe Jivco ? Pe colegul tău de bancă ?

—Da !

—Dar el cum poate să—ţi ajute ?

—Păi... să—mi şoptească.

—Ce să—ţi şoptească !?

—Ceea ce nu ştiu...

—Şi atunci Jivco ar fi pentru tine un verb ajutător ?

—Da...

—Ei, tu ăla care eşti verb ajutător, ia scoală—te şi şopteşte să auzim cu toţii. Spune deci ce lucru principal a uitat Sreten să spună ?

—A uitat — se scoală Jivco — a uitat să spună că ziua este scurtă şi de aceea omul acela nu a putut să termine de săpat via.

Se înţelege că nu învăţam numai verbele ajutătoare. Mai erau şi alte chinuri şi necazuri. De pildă, profesorul ne dădea în fiecare săptămînă cîte douăzeci de cuvinte pe care trebuia să le—nvăţăm pe dinafară, şi dacă reuşeam, fiecare dintre noi avea să devină un dicţionar de buzunar viu. Puteţi să vă închipuiţi cum arătau recreaţiile de dinaintea orei de limba germană. Se isca o gălăgie infernală, zumzăieli şi murmure, fiindcă atunci întreaga clasă se căznea să înveţe cele douăzeci de cuvinte date, pe care le uita imediat după sfîrşitul orei. Printre aceste strigăte generale, zumzete şi murmure, se auzeau melodioasele cuvinte nemţeşti : *zerquets—chen, entwarzetn, richzichtslosigkeit, ruckschfrittparter, zvirnstrumf, marckgrafschaft* etc. De înţelesul acestor cuvinte nici că ne păsa, fiindcă eram adînc încredinţaţi că astfel de vorbe nu pot să însemne nimic şi că le—au scornit profesorii numai ca să îngreuneze lecţiile elevilor. Trebuie totuşi să recunoaştem că erau cuvinte nemţeşti care se puteau învăţa foarte uşor, tocmai pentru faptul că sînt alcătuite foarte înţelept şi practic. Nemţii, probabil din motive economice, i—au dat unui cuvînt cîte două şi chiar trei sensuri; ba, pe lîngă asta, poate pentru ca să—ţi intre mai uşor în cap, au aranjat ca aceste sensuri să aibă legături precise între ele. Aşa, de exemplu : pe nemţeşte se spune la castel *Schloss* şi tot aşa se zice şi la broasca cu care se închide acest castel. Sau, de pildă : la prăbuşire sau ruinare se spune pe nemţeşte *Verfall,* şi tot aşa se zice pe nemţeşte şi la termen, care este în strînsă legătură cu prăbuşirea. La fel, *versetzen* înseamnă a se aşeza, dar *versetzen* mai înseamnă şi a amaneta şi a transfera lucrul din casă la banca de depuneri. *Unterhalten* înseamnă a se distra, dar înseamnă şi a întreţine, care sînt de asemenea în strînsă legătură, fiindcă cel care se distrează cu o fată trebuie neapărat să întreţină şi copilul.

Cele mai multe necazuri şi chinuri ni le—au produs excepţiile care erau pur şi simplu mormîntul în care se prăbuşea întreaga clasă, dacă nu şi o întreagă generaţie. Şi în celelalte gramatici există excepţii, dar sînt mai la locul lor şi mai cumsecade, pe cînd cele din limba

germană simţi pur şi simplu că nemţii le—au scornit ca pe unul din mijloacele lor militariste pentru distrugerea duşmanului ; sau dacă nu chiar aşa, cel puţin ca pe o sîrmă ghimpată cu care au împrejmuit limba germană ca să nu se poată pătrunde uşor în cunoaşterea ei. Asuzi, asuzi şi iar asuzi, pînă îţi scrînteşti limba şi înveţi o anumită regulă, stai fericit în faţa profesorului şi lingîndu—te pe buze de mulţumire spui ce—ai învăţat, aşteptînd ca profesorul să—ţi spună şi el: „Bine, foarte bine, treci la loc!" Cînd colo, în loc de aşa ceva, deodată zice: „Ei, acum spune—mi, are această regulă vreo excepţie şi care sînt acestea ?" E ca şi cînd ai sorbi cu cea mai mare plăcere dintr—un compot de piersici şi cel care te serveşte ţi—ar spune: „Ei, haide acum, înghite şi scoruşa asta verde!"

Din cauza acestor excepţii din limba germană, în clasa noastră, elevul cu notă bună la acest obiect era o adevărată excepţie.

9. MATEMATICA

—V—aş ruga, domnule doctor, să cercetaţi copilul cu de—amănuntul ; fiindcă sînt foarte îngrijorat de starea lui.

—Ce vă îngrijorează ? Ce schimbări aţi observat la el ?

—Copilul era vioi, vesel, bine dispus şi deodată a—nceput să fie posomorît şi tăcut. E oarecum, distrat; nici de vorbit nu mai vorbeşte ca înainte, nu aude cînd îl întreb cîte ceva şi doarme foarte prost. Visează, aiurează, uneori se sperie în somn, sare din pat şi abia putem să—l liniştim.

—Hm, hm ! se gîndeşte îngrijorat doctorul. Apoi adaugă : Ia aduceţi—l pe bolnav ca să vorbesc şi eu cu el.

Intră un băiat palid şi supt; medicul îl pipăie, îl ciocăneşte pe piept. Se uită la limba lui şi—i întoarce pleoapele pe dos.

—Şi dormi rău, nu ? Elevul aprobă.

—Aud că ai nişte vise groaznice. Ai putea să—mi spui cam ce anume visezi ?

Elevul se uită speriat în jurul lui şi pe urmă începe confidenţial:

—Visez un fel de muma pădurii scîrboasă, cu dinţii de fier ascuţiţi, cu şerpi în loc de păr, cu o ghiulea de tun în loc de inimă, cu mîinile ca nişte furci, cu ochi strălucitori care luminează în întuneric ca ochii de pisică şi cu burta — acoperită cu un fel de piele de bou — plină cu tot felul de cifre pe care dihania le varsă din cînd în cînd.

—O... ! Asta e matematica ! Da, asta e matematica ! clătină din cap doctorul îngrijorat, aducîndu—şi aminte de tinereţea sa. Ştiu ce boală e asta, o cunosc foarte bine, am zăcut şi eu. Dar ce fel de dispoziţie sufletească ai, tinere, cînd eşti treaz ? Ţi—ai păstrat memoria, ştii, de exemplu, să—mi reciţi ceva ?

—Ştiam, dar am uitat.

—Poate ai învăţat vreun cîntec popular ?

—Ştiam, dar am uitat.

—Sau orice altceva, orice poezie, spune—mi ce ştii ?

Băiatul se gîndeşte, se gîndeşte şi apoi, adunîndu—şi toate forţele, izbucneşte:

— Pătratul ipotenuzei
(O ştiu şi băieţi şi fete)
Este egal cu pătratul
Ambelor două catete.

Medicul se—ncruntă îngrijorat şi, ca un om care a stabilit diagnosticul, dă părinţilor următoarele sfaturi :

—Daţi—i mîncare de prune uscate, înscrieţi—l într—un club sportiv şi împăcaţi—vă cu

gîndul că anul ăsta o să cadă la examene.

Uite aşa arătam toţi cei pe care ne—a apucat această boală, mai primejdioasă chiar decît tetanosul şi decît înţepenirea gîtului. A trebuit să mîncăm cu toţii mîncare de prune uscate şi să ne împăcăm cu gîndul că o să cădem la examene. Matematica era pentru noi un fel de stafie, din pricina căreia tresăream noaptea în somn, ne speriam de ea pe întuneric şi, cînd mi se pomenea de numele ei, tremuram ziua nămiaza mare. Matematica ne părea tuturor o nemărginită mare, o mare fără liman, în care eram azvîrliţi, în care ne înecam şi din care încercam să ne salvăm făcînd sforţări desperate şi neputincioase; ne părea un labirint întortocheat, în care orbecăiam bezmetici, izbindu—ne, cînd de un perete, cînd de celălalt; părea o junglă de nepătruns plină de fiare fioroase, în care ne rătăciserăm şi din care nu mai ştiam să ieşim. Şi poate din pricina asta credeam că toate astea nu sînt altceva decît pedeapsa pe care a hărăzit—o Dumnezeu cu prilejul izgonirii din rai, cînd, pentru primul păcat, pe femeie a blestemat—o cu chinurile facerii, iar pe bărbat cu matematica.

Şi atunci, e ciudat oare că tresăream în somn, că uitaserăm şi cîntecele populare, şi Tatăl Nostru, ba adesea chiar şi propriile noastre nume şi pronume şi locul naşterii şi numele celor care ne—au făcut ?

—Unde te—ai născut, Spiro ? îl întreba profesorul de matematică pe Spiro Nainadovici.

Spiro tace, clipeşte şi se uită—n tavan.

—Unde te—ai născut, Spiro ? repetă profesorul.

Spiro tace, clipeşte şi se uită—n tavan.

—Ce dracu mă, nu mai ştii unde te—ai născut ?

—Am uitat.

—Şi ce ştii atunci ? Hai, spune—mi să aud ce ştii, dacă nu mai ştii nici unde te—ai născut?

— a plus b la pătrat e egal cu a mic la pătrat plus ab plus b la pătrat! răspunse Spiro pe nerăsuflate.

Şi în timp ce profesorul rămăsese cu gura căscată minunîndu—se că Spiro uitase pînă şi locul unde s—a născut, noi îl admiram cu toţii pe acest Spiro, care ştiuse aşa de bine formula ridicării binomului la pătrat, deoarece noi nici măcar atît nu ştiam.

Şi chiar dacă ştiam ceva, ştiam numai ceea ce ne lăsaseră generaţiile mai bătrîne, acelea care îşi bătuseră capul cu matematica înaintea noastră, punînd—o în versuri. Fiindcă trebuie să se ştie că ne întorseserăm la acel frumos obicei al Evului Mediu, cînd ştiinţa era pusă în versuri, singurul mod de a învăţa pe dinafară unele teoreme, principii şi legi.

—Ce se întîmplă cu paranteza, cînd se pune, în faţa ei, plus ? întrebă profesorul.

Elevul repetă imediat, în gînd, versurile:

Cînd în faţa parantezei e un semn, băiete,
Paranteza, paranteza şterge—o c—un burete

şi face lucrarea.

La fel şi teorema lui Pitagora, pusă în versuri suna cam aşa :

Pătratul ipotenuzei
(O ştiu şi băieţi şi fete)
Este egal cu pătratul
Ambelor două catete.

iar nenorocita de teoremă a lui Carnot glăsuia :

Într—un triunghi pătratul unei laturi
(S—o ţineţi bine minte v—o spun vouă)
Întotdeauna este egal cu suma
Pătratelor, a celorlalte două.

Ia gîndiţi—vă, dacă nu ar exista aceste frumoase şi foarte şlefuite versuri, apoi cine ar

mai îndrăzni să se apuce să înveţe pe dinafară acelaşi principiu al lui Carnot, care în proză glăsuieşte astfel: Pătratul laturii unui triunghi este egal cu suma pătratelor celorlalte două laturi, minus de două ori produsul dintre aceste laturi şi cosinusul unghiului pe care—l cuprind.

Oricît ne—am ajutat cu versurile, teoremele astea ne—au dat totuşi multă bătaie de cap. Îmi amintesc, de exemplu, de ipotenuza lui Pitagora, care m—a chinuit atît de mult şi cu care m—am luptat cu îndîrjire ; totuşi, nici în ziua de astăzi nu ştiu ce e cu ipotenuza asta, afară de un singur fapt ce mi—a rămas în minte : că ar fi ceva egal cu suma pătratelor ambelor catete. Mi s—a părut totdeauna că această ipotenuză e vară bună cu hipopotamul.

Îmi amintesc că o dată, la ora de istorie universală, mi s—a pus întrebarea :

—Ei, ia spune—mi numele celor nouă muze mitologice.

Aveam o deosebită înclinaţie faţă de zeiţele artelor frumoase şi m—am străduit, mai mult decît în alte ocazii, să învăţ bine această lecţie ; şi totuşi nu mi—a intrat în cap numele uneia dintre ele, aşa că am răspuns:

—Erato, Callipe, Clio, Melpomena, Polymnia, Thalia, Terpsichora, Urania şi Ipotenuza[6].

De altfel, n—am fost eu singurul căruia ipotenuza şi catetele îi tulburau dreapta judecată. Erau şi alţii, care, învăţînd matematica îşi ieşiseră cu totul din minţi.

Un prieten de—al meu, un oarecare Nenad Protici, a spus că fondatorul uneia dintre dinastiile franceze a fost Ludovic Catetă şi a rămas convins cu încăpăţînare că toţi Ludovicii francezi sînt catete.

Această ipotenuză ajunsese atît de nesuferită, încît începusem s—o consider ca un cuvînt pe care, dacă l—ai spune cuiva, n—ar putea să însemne decît o vorbă de ocară şi nimic altceva. Aşa că o dată am şi folosit—o, din care cauză am avut multe neplăceri în familie.

Ne venise în vizită o oarecare mătuşă, o fată bătrînă de patruzeci de ani, care rămăsese nemăritată fiindcă „nu putuse să se hotărască la pasul ăsta". Această mătuşă nehotărîtă era de altfel o creatură foarte plicticoasă, care te potopea cu întrebările şi care se interesa de toate începînd cu : Cine l—o fi dezbrăcînd pe mitropolit seara, cînd vrea să se culce ? şi terminînd cu : O fi simţind găina vreo plăcere cînd ouă ?

Mătuşa asta cu asemenea obiceiuri ne—a picat în casă tocmai cînd mă pregăteam pentru corijența la matematică şi cînd îmi umblau prin minte tot felul de sinusuri, cosinusuri, conuri, paralelipipede, segmente, tangente etc. Am răbdat cît am răbdat potopul ei de întrebări, dar cînd m—a plictisit, cînd mătuşă—mea asta nehotărîtă a întrecut orice măsură, s—a răscolit ceva în mine şi ca s—o fac să tacă cu ajutorul unei grele jigniri, am strigat:

—Eşti o ipotenuză !

—Vai ! a strigat mătuşă—mea, de altfel foarte sensibilă, fiind cît pe—aci să leşine.

La strigătul ei a venit în fugă, din camera cealaltă, mama, şi mătuşă—mea a început să i se jeluiască amarnic :

—Eu, eu, care—ţi iubesc copiii ca ochii din cap, eu să ajung în halul ăsta ! suspina mătuşa şi, se—nţelege, din ochi îi curgeau şiroaie de lacrimi ca din duşul de la baie.

—Pentru Dumnezeu, dar ce i—ai spus, maică ? m—a întrebat desperată mama.

—I—am spus că e o ipotenuză.

—Vai de mine, şi ce—i aia ?

—Ce—l mai întrebi ce e ? Nici vorbă, un fel de cîrcîiac, dacă nu ceva şi mai respingător, şuieră mătuşa printre dinţi.

—Ce—i aia, spune—mi repede ce e ? tăbărî mama pe mine ca să spele ocara. Hai, vorbeşte, spune ce—i aia!

—Pătratul ipotenuzei este egal cu suma pătratelor celorlalte două catete.

—Ei vezi, nu—ţi spusei eu că asta e un fel de cîrcîiac ! şuieră mai departe mătuşă—mea, care din cauza acestei grele jigniri n—a mai vorbit cu mine pînă la moarte, rămînînd adînc încredinţată că ipotenuza este o jivină respingătoare.

Şi acesta este numai unul, un singur element din matematici, care mătuşi—mi i s—a părut

[6] În locul lui Euterpe — muza poeziei lirice şi a muzicii.

că e cîrcîiac ; dar închipuiţi—vă cu ce ar fi asemuit toată matematica, pe care şi noi o socoteam cea mai cruntă jivină. Dacă i—ai căuta asemănare în împărăţia animalelor, mai întîi ar fi un fel de caracatiţă respingătoare care îşi întinde cele opt tentacule cu ventuze, sugînd prin fiecare în parte sîngele nenorocitului care i—ar fi căzut pradă. Aceste opt braţe reprezintă : aritmetica, algebra, geometria, astronomia, trigonometria, goniometria, planimetria şi geometria analitică. Poftim acum de alege singur care din aceste tentacule vrei să ţi se vîre în creier şi poftim de spune dacă e cu putinţă să scape cu viaţă vreun om care a căzut în *cangele* acestui octopod respingător ?

Închipuiţi—vă, de pildă, că un asemenea animal îşi întinde numai unul din tentacule şi te ciocăneşte cu el în cap. Ai să te vaieţi, crede—mă, ca şi cum ţi s—ar fi înfipt în cap cincizeci de colţi veninoşi de şarpe, iar dacă ai să întrebi: ce m—o fi rănit aşa de rău, o să ţi se răspundă că este necunoscuta.

Ah, cît ne—au mai necăjit aceste necunoscute! Ca şi atunci, tot aşa şi mai tîrziu, în viaţă, aceste necunoscute sînt cele care fac omului totdeauna numai necazuri şi griji ! într—adevăr, cred că aţi observat cu toţii că aceste necunoscute joacă foarte adesea, în viaţă, un rol foarte important. Aşa, de exemplu, în politică, necunoscutele au cîteodată cuvîntul hotărîtor ; în viaţa de toate zilele, necunoscutele ating cîteodată o însemnătate foarte mare ; în literatură, necunoscutele ridică cînd şi cînd capul; în sfîrşit, chiar căsătoria ca bază a vieţii omului, nu este nimic altceva decît o colectivitate de necunoscute.

Aşa se întîmplă şi după ce păşeşte omul în viaţă : se obişnuieşte cu ea vrînd—nevrînd ; dar noi, în şcoală, n—am putut să ne împăcăm cu aceste necunoscute, ba şi mai puţin cu faptul că o întreagă ştiinţă se întemeiază pe necunoscute. Cînd o dată, în naivitatea mea, am întrebat: la ce bun aceste necunoscute, de vreme ce există altele cunoscute, de care ne slujim destul de bine, un profesor de matematică mi—a spus :

—Dacă toate cantităţile ar fi cunoscute, atunci matematica m—ar mai exista ca ştiinţă.

Şi măcar dacă ar exista numai aceste necunoscute în matematică, omul tot s—ar mai îndura s—o ierte. Dar este o asemenea dezordine, o asemenea amestecătură de diferite cantităţi, că—i e omului mai uşor să cuprindă cu ochii minţii toate sistemele planetare din întregul univers, decît să—i intre—n cap toate aceste necunoscute ale matematicii. Aşa, de exemplu, în afară de cunoscute şi necunoscute, mai există şi un alt soi de cantităţi: negative şi pozitive; mai sînt şi cantităţi infinite (plus infinit şi minus infinit); ba mai există şi altele, imaginare, şi, în sfîrşit, avem cantităţi complexe, care nu sînt nici concrete şi nici abstracte, ci ceva intermediar, jumătate peşte, jumătate femeie. Şi ce e mai rău, toate aceste cantităţi se adună între ele, se scad, se înmulţesc, se împart, se ridică la diferite puteri şi în general sînt în relaţii aşa de strînse, că nu poţi niciodată să ghiceşti care ce hram poartă. Şi din această amestecătură se nasc nişte corcituri atît de respingătoare, nişte principii aşa de ciudate, că dacă s—ar apuca cineva să le dezvolte în oricare altă situaţie, ar ajunge neapărat la balamuc. Din această amestecătură din aceste relaţii între diferitele feluri de cantităţi — aşa cum, combinînd sodă, apă de ploaie şi seu poţi să faci săpun — obţii, de exemplu, nişte reguli foarte ciudate, îndepărtate cu mii de kilometri de orice judecată sănătoasă : „Zero împărţit la zero poate să dea şi zero şi unu şi doi şi trei şi patru şi cinci; poate să dea orice vrei" ; sau : „Patru împărţit la zero dă un număr infinit de mare" ; sau : „O cantitate imaginară ridicată la o putere imaginară dă o cantitate reală".

Şi dacă în această ştiinţă nu există nimic imposibil, dacă ea, din cantităţi cunoscute, scorneşte necunoscute, iar din altele abstracte obţine valori concrete, atunci de ce ar fi imposibilă în matematică şi o problemă de acest fel : Dacă şoferul domnului ministru al asigurărilor sociale este în vîrstă de 40 de ani 3 luni şi 12 zile, iar podul din oraşul Quebec din Canada este lung de 577 de metri, atunci: cîte gălbenuşuri de ou trebuie puse într—o supă cu tăiţei ce se pregăteşte pentru patru persoane de diferite vîrste, ţinînd seamă că lărgimea căii ferate înguste din Bosnia este de 70 cm ? Sau, este oare imposibilă şi rezolvarea unei probleme din matematicile superioare pe care am citit—o de curînd în nu ştiu ce ziar, al cărei enunţ este : „Dacă înmulţesc data naşterii mele cu numărul meu de telefon, obţin din rădăcina pătrată a acestui produs, minus anii soacrei mele, exact numărul

casei".

O să rîdeţi poate de aceste probleme, socotind că au fost scornite pentru a defăima ştiinţa matematicii. Dar, ca să aveţi cea mai bună dovadă că, atunci cînd e vorba de matematică, astfel de lucruri nu sînt de domeniul fanteziei, apropiaţi—vă de primul matematician pe care—l întîlniţi şi rugaţi—l să vă explice legea lui Zenon. Vă recomand însă călduros ca, înainte de a face treaba asta, să luaţi o doză de brom pentru calmarea nervilor, fiindcă matematicianul o să vă demonstreze asemenea bazaconii, încît, absolut involuntar, mîna dumneavoastră o să caute prin apropiere vreun obiect, vreun scaun sau cel puţin vreo cărămidă cu care să—l pocniţi în cap.

Acest Zenon, pasămite cunoscut filozof grec, a fost, din punct de vedere al matematicii, nebun şi a trăit cu cîteva sute de ani înainte de Hristos. Încă de pe atunci, acum douăzeci şi patru de veacuri, a scornit o ghicitoare matematică pe care toţi cei care nu ştiu matematică au rezolvat—o de mult; iar toţi cei care ştiu matematică, îşi mai bat capul cu ea şi în ziua de azi.

Zenon, în numele matematicii, a afirmat că iepurele nu poate—niciodată să ajungă o broască ţestoasă. După el, dacă broasca pleacă dintr—un loc, iar iepurele, să zicem, fuge în aceeaşi direcţie cu o sută de metri în urma broaştei, acesta face jumătate dintr—un drum de o sută de metri, în timp ce broasca abia o să facă doi—trei paşi, mărind astfel distanţa iniţială dintre ei doi ; în timp ce iepurele face jumătate din noua distanţă, broasca mai face şi ea doi sau trei paşi şi aşa se depărtează din nou de iepure. Şi treaba merge aşa la infinit! În realitate, se înţelege — şi asta e limpede ca lumina zilei — că iepurele, cît ai bate din palme, o să ajungă, o să întreacă şi o să lase broasca în urmă ; în matematică, însă, lucrul acesta nu se poate întîmpla niciodată.

Am un prieten matematician şi l—am rugat, l—am implorat, în numele prieteniei, în numele dreptei judecăţi şi în numele omeniei, să recunoască faptul că iepurele este în stare să ajungă broasca ţestoasă ; a rămas însă, cu încăpăţînare, la afirmaţia sa :

—În realitate se poate, dar matematic, nu !

Mă cuprinsese desperarea, deşi băusem două doze de brom, dar n—am izbutit să—l fac să mai lase din preţ decît după ce l—am şantajat pur şi simplu cu prietenia noastră.

—Bine, s—ar putea ! S—ar putea argumenta şi matematic că într—o bună zi, după mulţi ani de fugă, iepurele ar ajunge broasca ţestoasă, numai că e nevoie de calcule nesfîrşite şi foarte complicate şi pînă să le termini ar crăpa şi broasca şi iepurele şi elevul căruia i—ar fi dată această temă, ba şi profesorul care ar da—o.

Dar acest iepure al lui Zenon şi broasca lui ţestoasă nu sînt unicul caz cînd matematica nu recunoaşte un lucru care de altfel este evident. Ea, matematica, ia, de exemplu, o minge şi vă întreabă :

—Ce crezi, e oare rotundă mingea asta ?

—Perfect rotundă ! răspundeţi dumneavoastră cu convingere.

—Ei, nu e ! — vă răspunde matematica — matematic, nu este rotundă.

Tot aşa, despre o linie dreaptă ca lumînarea vă va spune că nu recunoaşte că e dreaptă ; despre un platou neted ca geamul, că nu recunoaşte că e neted şi, în sfîrşit, în stăruinţa ei negativă, va merge atît de departe, încît va nega şi ceea ce ea însăşi v—a învăţat. În timp ce în geometrie aţi învăţat că liniile care păstrează aceeaşi distanţă între ele şi nu se întîlnesc niciodată sînt paralele, matematicile superioare vă vor spune că liniile paralele se întîlnesc la infinit.

Cînd l—am întrebat pe acel prieten al meu, matematicianul, cum se face că matematica nu recunoaşte ceea ce se poate vedea cu ochii şi pipăi cu mîna, mi—a răspuns :

—Matematica nu dă crezare simţurilor.

La început nu m—am putut împăca cu faptul că o ştiinţă nu recunoaşte simţurile şi afirmă că nu există ceea ce vezi cu ochii, dar mi—am amintit că lucrul acesta se întîmplă foarte des şi în viaţă. Mi—aduc aminte de un amor matematic al prietenului meu Cicia—Ilia Stanoevici, unul dintre boemii din Belgrad. Avea o prietenă care — ţinînd seama de anii lui şi de eforturile nemaipomenite cu care—şi istovise trupul pînă la martiriu — era mult prea

tînără faţă de el. Din această cauză probabil, o dată, cînd Cicia—Ilia s—a întors noaptea tîrziu acasă, a găsit în faţa uşii de la camera sa cizmele unui sergent. Puteţi să vă închipuiţi cum a tresărit sufletul artistului în faţa acestor cizme. A dat buzna mînios în cameră şi acolo, în patul lui, pe perna lui, l—a văzut cu ochii lui pe sergentul fără cizme. A tresărit încă o dată cuprins de mînie şi a văzut negru înaintea ochilor. Cît ai clipi, ca fulgerul, şi—a şi făcut planul cum să răzbune jignirea. În acel moment a văzut doar două posibilităţi : sau să iasă pe coridor, să aducă cizmele şi să—l roage pe sergent să se—ncalţe şi să—l lase să se culce, sau, fără să deranjeze pe sergent, să se întoarcă la cafenea şi să—şi caute acolo consolarea. A ales calea din urmă, socotind că e cea mai grea şi mai aspră pedeapsă pentru prietena necredincioasă, şi a plecat fără să mai arunce nici măcar o ultimă privire spre perna pe care se odihneau capetele celor doi. A plecat şi abăut trei zile şi trei nopţi în şir, simţind mereu o sete de neostoit. A schimbat cafenelele, dar gîndul că trebuie să bea într—una nu l—a schimbat. A patra zi a primit prin poştă un plic adresat: „Domnului Ilia Stanoevici, artist, Belgrad : Cafeneaua «Ţarul rus». Post restant." Plicul era de la ea şi—i scria : „Dragă Cicia, ceea ce ai văzut nu e adevărat..." etc.

După cum vedeţi, principiul matematic al ignorării simţurilor a găsit în această iubire cea mai bună aplicare; aşa că, după o motivare matematică atît de convingătoare, Cicia—Ilia, omul care preţuieşte ştiinţa cu toate ramurile ei, nu a avut altceva de făcut decît să se întoarcă acasă.

În afară de aceste cantităţi cunoscute şi necunoscute, în afară de cele finite, infinite, imaginare şi semi—imaginare, care după cum vedeţi ne—au zdruncinat din temelii dreapta judecată, erau în matematică şi alte gogoriţe, balauri, cîrcîiaci, capete de cîini, guşteri, crocodili, colţi de fier, meduze, scorpioni, cerberi, mormoloci, rechini şi, colac peste pupăză, ca un zmeu cu şapte capete care scotea flăcări pe fiecare dintre cele şapte guri, era: „rectificarea cercului". Această temă se ridica în faţa noastră ca vîrful inaccesibil al munţilor Himalaya, pînă la care au tins să ajungă diferite expediţii, dar n—au reuşit, căci s—au prăvălit în prăpăstii, au fost acoperite de avalanşe de zăpadă, au murit de foame prin troiene — aşa că vîrful munţilor Himalaya a rămas şi mai departe necercetat şi necunoscut omenirii.

Abia acum vă puteţi închipui ce efort supraomenesc trebuie să faci ca să poţi trece peste toate aceste greutăţi şi să ajungi la diploma de bacalaureat! Oare acest efort, acest act de eroism, această trudă nu vi se par a fi o pistă de alergări la capătul căreia se află un stîlp care arată că acolo e victoria şi că noi, păcătoşii, osîndiţi să—nvăţăm matematica, ne aflăm la start, de unde aveam să pornim, şi să fugim vreo cîţiva ani spre stîlp, împleticindu—ne, căzînd, rostogolindu—ne, rupîndu—ne în drum picioarele, mîinile şi coastele, sau rămînînd la mijlocul drumului leşinaţi, sleiţi de forţe ? Şi mai închipuiţi—vă pe acest traseu toate obstacolele aranjate în aşa fel ca alergătorul să—şi frîngă gîtul. Oare extragerea rădăcinii pătrate, de exemplu, nu reprezintă primul obstacol teribil pe această pistă de alergări ? Pentru noi, elevii, cel puţin extragerea rădăcinii pătrate era o operaţie întru totul asemănătoare extragerii măselelor din rădăcină şi încă a unor dinţi sănătoşi, cu ajutorul unui cleşte de fierar ! Dacă nu credeţi, poftiţi şi extrageţi dumneavoastră rădăcina pătrată din minus patru şi o să rămîneţi cu gura căscată cînd profesorul vă va spune că rădăcina pătrată din minus patru nu este nici pozitivă nici negativă şi că nici nu este în general număr.

Şi asta este numai primul obstacol, fără să mai punem la socoteală pe celelalte! Închipuiţi—vă o groapă mare şi adîncă din care se iveşte o întreagă pădure de ţepuşe primejdioase şi aducătoare de moarte: sinusuri, cosinusuri, logaritmi, radicali, diametre, segmente, secante, sectoare, normale, conuri, piramide, paralelipipede, tangente, hiperbole, parabole, diferenţiale, integrale etc. Şi trebuie să sari peste această pădure de ţepuşe purtătoare de moarte, chiar dacă ar fi să plăteşti cu capul. Apoi, după ce ai trecut acest obstacol, te trezeşti în faţa celui de al treilea : un spaţiu larg şi pe el răspîndite stîncile şi bolovanii cantităţilor infinite, cîtă frunză şi iarbă ; şi e mult mai greu să sari peste un număr infinit sau imaginar, decît să sari peste unul real. După ce ai făcut şi acest efort

supraomenesc şi ai învins şi această piedică, abia atunci te găseşti în faţa unui zid uriaş care nu poate fi nici ocolit, nici sărit, nici spart cu capul. Este rectificarea cercului, calcul la care poţi să lucrezi o viaţă întreagă, să predai pe patul de moarte creta fiului tău pentru ca să continue şi el, iar acesta s—o predea fiului său, fără ca acest calcul infinit al cantităţilor infinite să se sfîrşească nici în cea de—a şaptea generaţie.

Şi dacă aşa stau lucrurile, atunci se pune o întrebare interesantă: Cum am putut să ne tîrîm peste toate obstacolele, să ajungem la examenul de bacalaureat şi să înhăţăm diploma ? Întrebarea este cu atît mai interesantă, cu cît nici eu nu pot să explic pînă în ziua de astăzi acest fenomen ciudat; şi probabil că nimeni din generaţia mea nu poate să—l explice, aşa cum nu pot nici cei din generaţia care ne—a precedat şi nici cei din generaţia care ne—a urmat.

Există într—adevăr în natură fenomene care au rămas încă nelămurite pentru omenire, cu toate eforturile ştiinţei. Aşa sînt anumite fenomene luminoase, apoi unele psihice şi multe altele. Un fenomen care va rămîne însă totdeauna inexplicabil pentru omenire va fi acesta: cum am putut eu, dacă luăm în consideraţie toate obstacolele, să înving matematica şi să înhaţ diploma de bacalaureat ?

Totuşi, aş dori să arăt aci o adîncă recunoştinţă ştiinţei matematicilor. Ea este aceea care a dat tinerei noastre literaturi multe, foarte multe talente de nepreţuit şi ea este aceea care a dat teatrului nostru mulţi, foarte mulţi giganţi, cu care această artă se mîndreşte şi astăzi. Să nu fi fost matematica, aceşti oameni buni, actualii poeţi şi actori, şi—ar fi terminat şcoala şi ar fi probabil funcţionari superiori şi cinstiţi.

Unul dintre aceştia, poet liric, nu a putut să rezolve în şcoală nici cea mai obişnuită problemă din matematicile inferioare: „Cînd cîştigi zilnic cinci dinari şi cheltuieşti douăzeci, care e diferenţa la sfîrşitul lunii ?" Şi cum n—a reuşit să rezolve această problemă atunci n—a izbutit s—o rezolve nici mai tîrziu, în viaţă.

Iar un mare tragedian de—al nostru, care se tîrîse pînă în cursul superior, aşa că gustase şi din matematicile superioare, duce şi în ziua de astăzi o luptă tragică cu cantităţile necunoscute şi imaginare.

Deci, după cum vedeţi, matematica are şi părţile ei bune.

10. LIMBILE MOARTE

Mai trăiesc şi astăzi, răspîndiţi prin diferite licee, profesori de limba latină şi greacă. Dacă rămăşiţe ale poporului elin şi ale celui roman care au pierit de mult, Ciceron şi Tacit, Homer şi Demostene, Tit—Liviu, Seneca, Marc—Aureliu, Ovidiu şi alţii, n—ar fi scris cîteva exerciţii şcolare cu care de veacuri sînt bătute la cap tinerele generaţii, atunci şi profesorii — rămăşiţe ale vechilor romani şi elini — ar fi dispărut cu desăvîrsire.

Limba elină şi cea latină sînt socotite astăzi limbi moarte. Nici acum nu—mi intră—n cap această noţiune de limbă moartă. Înţeleg să piară o limbă şi să trăiască un popor, însă să moară poporul şi să trăiască limba, asta nu pot să înţeleg de loc. Şi mai ales ca această limbă să trăiască sub numele de limbă moartă ! Închipuiţi—vă, vă rog, ce fel de ocupaţie mai e şi asta : profesor de limbă moartă. Eu cred că o limbă moartă nu poate sluji la altceva decît ca îndeletnicire pentru profesori. Nu s—ar putea, de exemplu, s—o întrebuinţezi la calificarea unui funcţionar, fiindcă nu—i poţi scrie la rubrica respectivă : pe lîngă limba maternă, se foloseşte şi de cele moarte. Şi nu poţi să te slujeşti de ea nici în viaţa practică, deoarece cred că nu v—ar folosi la nimic un astfel de anunţ : „Tînăr capabil, care, în afară de limba maternă, mai ştie şi o limbă moartă, se oferă..." etc.

Totuşi, profesorii de limbi moarte — asta aţi observat—o desigur şi dumneavoastră — trăiesc cu ferma convingere că copiii sînt daţi la şcoală numai şi numai ca să înveţe aceste limbi. După ei, toate celelalte ştiinţe sînt secundare; orice altceva e de prisos şi singurul

lucru necesar pentru viaţă este cunoaşterea limbii latine şi a celei eline. La ce—ţi foloseşte să scrii şi să citeşti, să aduni, să scazi, să înmulţeşti şi să împărţi, dacă nu ştii discursul lui Antoniu, filipicele lui Demostene sau filozofia lui Democrit ? Imanii, dascălii Coranului din Agia—Sofia şi de la seminarul teologic din Bagdad, sînt cu mult mai îngăduitori în această privinţă. Acolo, cînd tînărul nu ştie vreun verset pe dinafară, învăţatul iman se uită la cer şi spune: „Alah să—ţi dea înţelepciune ca să înveţi !Dar profesorul de limba latină, cînd te—a prins că nu—l ştii pe Cicero cuvînt cu cuvînt, îşi freacă mîinile cu o mulţumire dezgustătoare, fericit că i—ai dat prilejul ca tot anul şcolar să—ţi spună pînă la a suta patruzeci şi şasea oară : *„Quousque tandem abatere, Risto lanici, patientia nostra ?"* [7]

Fiindcă trebuie să se ştie că profesorii de limba latină nu mai pot să vorbească nici despre cele mai obişnuite lucruri fără citate latineşti. Dacă, de exemplu, profesorul nostru ne—ar aminti şi ne—ar sfătui să învăţăm mai temeinic la obiectul pe care—l predă, acest îndemn ar suna cam aşa :

—Bagă de seamă ce faci, fiindcă *quidlibei fortunae suae*[8]. Trebuie să te opinteşti, să înveţi, să munceşti, căci *non volet in buccas tuas assa columbae.* [9] Şi apoi trebuie să vorbeşti cu judecată, nu numai aşa *quidquid în buccam*[10]*,* fiindcă trebuie să ştii şi să ţii minte că toate acestea au să—ţi trebuiască în viaţă. *Non scholae, sed vitae discimus !*[11]

Altădată, dacă ne—ar fi vorbit despre purtare, ne—ar fi spus :

—Ce—ţi trebuie notă bună cînd şi aşa nu eşti bun de nimic ? *Qui proficit in literis ei deficit in moribus plus deficit quam proficit !*[12]

Poate că aşa se face că nu am ascultat de nici un sfat de—al lui, fiindcă nu l—am înţeles; şi nici nu ni se putea cere să ne adîncim în dicţionare ca să traducem sfaturile lui de belfer.

Trebuie să te uiţi la aceşti profesori şi să observi cu cîtă mulţumire sadică îşi tîrăsc încet—încet elevii în prăpăstii şi viroage din ce în ce mai adînci, cum le întind cîteodată mîna ca să—i tragă mai spre mijlocul rîului, unde sînt bulboane mari şi unde o să—i cuprindă vîltoarea răsucindu—i în loc, pentru ca profesorul să se dea la o parte mulţumit şi să—l contemple pe cel ce e gata să se înece. Trebuie să vezi ce fel de mulţumire luminează faţa acestor profesori cînd au reuşit să te tîrască pînă la declinarea a doua sau pînă la conjugarea a treia. În gramatica latină, conjugarea a treia este un loc care ascunde primejdii de moarte, care e mai greu de trecut înot decît Canalul Mînecii. Cred că popoarele care trebuiau să se slujească de limba latină au pierit din cauza acestei conjugări. După cum există popoare care au pierit de ciumă, aşa şi poporul latin a dispărut din cauza acuzativului cu infinitiv şi din pricina conjugării perifrastice active şi pasive.

În Evul Mediu, pe vremea faimoasei inchiziţii, *consecutio temporum* a fost una dintre cele mai periculoase unelte de tortură. Să zicem că la marele inchizitor vine călugărul temnicer ca să—l informeze cum mai stau lucrurile şi acesta—l întreabă :

—E încă viu Don Miguel Fernandez, contele de Sacramento ?

—Da !

—Recunoaşte că a nutrit gînduri eretice ?

—Nu recunoaşte.

—L—aţi tras pe roată ?

—Da!

—I—aţi pus jeratic la tălpi ?

—Da !

—I—aţi înfipt cuie sub unghii ?

—Da !

—I—aţi turnat ulei încins pe gît ?

—Da !

---

[7] Pînă cînd ai să abuzezi, Risto Ianici, de răbdarea noastră ? (în latină în original, ca celelalte citate care urmează).
[8] fiecare cu norocul lui.
[9] n-o să-ţi zboare în gură porumbei fripţi.
[10] orice-ţi vine la gură
[11] nu de la şcoală ci de la viaţă învăţăm
[12] cine cîştigă în ştiinţă şi pierde în moravuri mai mult pierde decît cîştigă.

—Şi tot nu recunoaşte ?
—Nu!
—Atunci — tună marele inchizitor — să mă ierte Dumnezeu că trebuie să întrebuinţez, şi ultimul mijloc ca să alung demonul îndărătniciei din acest necredincios. Daţi—i construcţia acuzativ cu infinitiv în conjugarea a treia perifrastică pasivă. Dacă ştie perfectul şi supinul, i se iartă totul şi puteţi să—l sloboziţi.

Aşa era în Evul Mediu, dar s—a încercat şi în zilele noastre ceva asemănător. În timpul războiului, care a ţinut atît de mult, cînd Germania era ameninţată cu lipsa de hrană şi cînd învăţaţii germani s—au apucat serios de treabă voind să născocească pînă şi pîine de hîrtie, un economist neamţ a propus ca prizonierilor de război — care erau foarte numeroşi — să li se dea să mestece conjugarea a treia perifrastică, pentru ca să se mai rărească. Propunerea nu a fost adoptată de comandantul superior german, pe motivul că armata duşmană s—ar lupta în acest caz cu şi mai mare îndîrjire, fiecare soldat duşman fiind mai bucuros să piară decît să se—nvoiască a se da prins, cînd ar şti că va trebui să mestece conjugarea a treia perifrastică. Propunerii i s—a împotrivit chiar şi guvernul imperial, temîndu—se ca prin această măsură sălbatică să nu stîrnească împotriva sa toată presa mondială.

Dar cît de mare pedeapsă este această a treia conjugare se vede cel mai bine după gravele urmări pe care studiul limbii latine le are asupra tineretului nostru. E trist să te uiţi cîteodată la aceşti copii osîndiţi să înveţe latina. De pe buzele lor piere mai totdeauna surînsul tinereţii; de pe obraji li se stinge roşeaţa ; strălucirea ochilor li se întunecă ; fruntea lor tînără se umple de cute. Se mişcă molîi, au privirile rătăcite, sînt posaci şi nu au poftă de mîncare ; toată noaptea, de seara pînă dimineaţa, şoptesc în somn : *falo fefeli falsum* şi *tango tetigi tangum.*

Copiii aceştia sînt o adevărată năpastă în casa părintească, fiindcă învaţă latineşte cu voce tare ; zi de zi, noapte de noapte şi asta luni şi luni de—a rîndul, aşa că vrînd—nevrînd toţi ai casei învaţă latineşte.

Tatăl părăseşte frumoasele noastre înjurături naţionale, care ne—au ajutat să rezistăm atîtea secole, şi începe să înjure latineşte; şi tot aşa la cafenea, la cărţi, în locul limbii materne începe să întrebuinţeze latina, mai ales dacă are ghinion. Mama, împletind la ciorapi, cîntă cu voce tare *Ponticele* lui Ovidiu pe melodii de cîntece bătrîneşti; iar servitoarea, spălînd cămăşile, ţine tactul în hexametru clasic, sau, curăţind ceapă, recită fragmentele mai duioase din Pyram şi Thisbe.

Şi pe urmă trebuie văzută emoţia care cuprinde întreaga casă cînd vin examenele. Părinţii nu dorm nici ziua, nici noaptea şi ascund revolverele, cuţitele de bucătărie, soda, varul şi toate mijloacele care ar putea aduce moartea, fiindcă sînt de mult cunoscute sinuciderile elevilor din cauza limbii latine şi scrisorile de adio care glăsuiesc :

„Dragi părinţi,

Am iubit viaţa, dar limba latină m—a împins în mormînt. Dumnezeu să—i bată pe latini şi blestemaţi să fie în vecii vecilor că au născocit o astfel de limbă. Iartă—mă, mamă, şi fereşte—i pe ceilalţi copii de limba latină !"

Aşa fac cei căzuţi ; dar n—au o soartă cît de cît mai bună nici cei care au luat examenul la limba latină ; arată de parcă ar fi suferit de cea mai grea congestie, de pe urma căruia n—au să—şi mai vină în fire ani de zile. Ar fi într—adevăr drept şi uman să se înfiinţeze o staţiune balneo—climatică pentru elevii care au luat examenul de limba latină, o aşa—zisă staţiune balneo—climatică latină, cu duşuri reci, cu hrană consistentă, pentru ca aceşti copii să fie readuşi la viaţă.

Ori de cîte ori am cugetat aşa, m—am întrebat: de ce „Societatea pentru ocrotirea copiilor părăsiţi" nu ar lua sub aripile sale şi pe copiii care sînt osîndiţi să dea piept cu examenele la limba latină ? Această societate ar putea să scoată afişe ilustrate asemănătoare acelor antialcoolice. Pe aceste afişe ar putea fi desenat un tînăr cu faţa suptă, cu ochii stinşi şi cu spinarea încovoiată ; cu o mînă îşi smulge părul, iar în cealaltă ţine un revolver. Sub desen s—ar putea scrie cu litere mari şi vizibile : „Nu învăţa latineşte !" Astfel de afişe s—ar putea lipi oriunde: în locurile publice, în gări, în restaurante, în pieţe, în vestibulurile şi

sălile clădirilor publice, şi în general pretutindeni unde ar bate la ochi şi ar atrage atenţia lumii ca să se ferească de acest pericol mortal.

Să nu credeţi că vorbesc aşa cu dreapta mînie a tuturor acelora cărora limba latină le—a amărît copilăria. Nu, vorbesc aşa cu convingerea pe care într—adevăr am căpătat—o din tinereţe şi care, mai tîrziu, în viaţă, s—a adeverit pe deplin. Am urmărit foarte atent pe cei care, trecînd examenul la limba latină, au păşit în viaţă hotărîţi să aplice cu folos cunoştinţele lor, în baza acelui *non scholae, sed vitae discimus.* M—a interesat mai ales cît au reţinut din limba latină şi cîte din cunoştinţele dobîndite le—au aplicat în viaţă.

Un fost pretor, care a fost dat afară de trei ori din slujbă, iar a patra oară a fost trimis în judecată penală, mi—a spus că în protestele sale împotriva concedierii şi în apărarea contra acuzărilor în faţa publicului, a întrebuinţat cu mult folos o singură frază pe care o mai ţinea minte: *Fiat justiţia, pereat mundus!*[13] Un avocat mi—a mărturisit că n—a reţinut decît cuvintele din satira lui Persius : *O, quantum est in rebus inane* [14] pe care le şopteşte ori de cîte ori bagă în buzunar onorariul. Un fost ministru, care în luptele politice a căzut ca un erou de le Cosovo, după ce s—a pricopsit cu şapte scandaluri răsunătoare, mi—a spus oftînd că din limba latină a reţinut numai fraza *: Sic transit gloria mundi* ![15] Iar un ofiţer superior, căruia i—au luat comanda şi l—au trimis la o secţie economică, şoptea continuu fraza : *Quintile, Varre, redde mihi legiones,*[16] în timp ce un vlădică spunea în latineşte cuvintele lui Hristos : „Iubeşte pe aproapele tău", în felul următor : *Proximus sum egomet mihi* [17]*!*

Un ziarist mi—a declarat:

—Am uitat totul, însă ţin foarte bine minte două fraze latineşti, pentru că le întrebuinţez foarte des în scrierile mele. Una este : *De gustibus nihil nisi bene* [18] iar a doua : *De mortuis non est disputandum*[19]*!*

Există totuşi unii profesionişti care se slujesc într—adevăr, în viaţă, de cunoştinţele de limba latină, sau, altfel spus, trăiesc de pe urma limbii latine. Aşa sînt, în afară de profesorii de limba latină, medicii şi farmaciştii. E cunoscut faptul, de exemplu, că adesea elevul care în clasa a cincea de liceu cade la limba latină, dacă nu se sinucide, intră ucenic în vreo farmacie, unde peste puţin timp învaţă atîta latină, că pînă şi orezului pisat îi zice *Pulveris risense* şi, sub acest nume, îl vinde mai scump.

Cît despre medici, îmi amintesc că răposata mama spunea : „Cum auzi pe doctori vorbind între ei latineşte la căpătîiul bolnavului, să ştii că au să ceară mai mult pentru consultaţii". Drept să vă spun, şi eu am păţit una ca asta. Îmbolnăvindu—mă greu, ai mei au intrat la mare grijă. Doctorul nostru îmi prescrisese nişte prafuri, pilule şi apă sărată ; m—au oblojit la gît cu nişte prişniţe ude; au făcut pe spinarea mea tot felul de experienţe de nesuferit; dar cîte nu mi—au făcut ; boala însă se înrăutăţea. În sfîrşit a venit şi ziua crizei şi doctorul a spus încă de dimineaţă : „Dacă băiatul asudă astăzi, orice primejdie a trecut!" Pentru asta a prescris alte medicamente, dar eu, în ciuda lor, n—am transpirat de loc şi pe feţele părinţilor mei, dintr—o clipă într—alta se citea tot mai multă îngrijorare. În sfîrşit, s—au hotărît să cheme mai mulţi medici în consult şi spre seară s—au strîns trei doctori în jurul patului meu. După ce m—au cercetat pe toate părţile, au confirmat părerea medicului nostru: „Daţi—i şi de acum înainte medicamentele pe care le—a prescris domnia—sa. Dacă băiatul transpiră, orice primejdie este înlăturată !" Şi ca să dea consultului o cît mai mare importanţă şi ca să aibă drept la un onorariu mai mare, medicii au început să vorbească între ei latineşte :

—*Volete ire, collegae, ad bibendum beris ?*

—*Ego praeferro ante vespar bibere aquam rachiensis.*

[13] Facă-se dreptate, chiar dac-ar fi să piară lumea !

[14] O, cît de deşarte sînt toate !

[15] Aşa trece gloria lumii !

[16] Quintilian, Varrus, daţi-mi legiunile înapoi I (Cuvinte spuse de împăratul August în urma dezastrului de la Teutburg — ser. I î.e.n. — în care a pierit întreaga armată romană.)

[17] Cel mai mult mă iubesc pe mine însumi.

[18] De gustibus non disputandum — gusturile nu se discută.

[19] Corect: De mortuis nihil nisi bene — despre morţi să nu vorbeşti decît de bine.

—*Cum cucurbitis acris ex aqua.* [20]

Toate acestea şi le—au spus în taină, confidenţial, aşa că îţi făcea impresia că sfatul lor se referă la boala mea. Şi cînd cel de—al treilea a pomenit de *„cucurbitis acris ex aqua",* au clătinat din cap aprobînd, ca şi cînd în momentul acela luaseră vreo hotărîre în urma căreia trebuia neapărat să transpir.

Totuşi, în ciuda acestei hotărîri a lor şi în ciuda tuturor prafurilor pe care le înghiţeam într—una, nu asudam de loc. În sfîrşit, biata mama, temîndu—se de primejdia în care mă aflam, a chemat pe o oarecare mătuşă Nata, soţia lui Steva săpunarul, ca să—mi stingă cărbuni de descîntec.

Mătuşa Nata a venit, s—a aşezat lîngă patul meu, i—au adus un vas de pămînt plin cu apă şi a început să descînte şi să şoptească :

Voi Savatină,
Margolină,
Rujolină,
în ziua de astăzi
la Branislav să vă duceţi,
din cap păru—i deznodaţi,
creierii
să—i alinaţi,
gura
să i—o dezmuţiţi,
auzu—i
dezasurziţi,
mîini, picioare—i
dezmociţi,
dezmeliţaţi
mădularele—i...

Nici n—am mai ascultat mai departe. Am simţit numai că mi—a pus palma pe frunte, pe pleoape şi pe obraji, că mi—a făcut semnul crucii şi că m—a învelit peste cap.

Aşa, sub poclăzi, de plictiseală, am încercat să repet în gînd cuvintele mătuşii Nata, dar din toate nu—mi rămăsese în minte decît vorba *dezmocit,* care s—a năpustit cu înverşunare asupră—mi. Am încercat să scap de ea, am încercat să mă gîndesc la altceva, să recit versuri, să spun Tatăl Nostru, să număr pînă la cinci sute, dar toate acestea nu mi—au ajutat la nimic: cuvîntul dezmocit îmi umbla prin gură şi—l şopteam într—una. M—am zvîrcolit, am închis ochii, am rîs fără nici o noimă, doar—doar oi îndepărta pacostea de pe capul meu, însă ea mă bîzîia ca un tăun şi nu puteam să mă apăr. Ba, ca s—o încurc şi mai rău, îmi trăsneşte prin cap cel mai nebunesc gînd : cum s—ar declina acest *dezmocit* la declinarea a doua ? Şi după ce mi—a intrat şi asta în cap, m—am prăbuşit într—un efort supraomenesc, mai ales că niciodată n—am ştiut această declinare. Şi am început să şoptesc de sub plapumă :

—Nominativ : *dezmocitus* ; genitiv : *dezmociti*; dativ : *dezmocito* — şi în această desperată opintire m—a năpădit un lac de sudoare.

Mama a ridicat plapuma de pe mine şi i s—a luminat faţa de bucurie.

A doua zi, după ce a rămas hotărît că trecuse criza, toţi ai casei nu mai puteau de bucurie. Medicul credea că m—am vindecat cu prafurile lui, iar mătuşa Nata cu descîntecele ei. Numai eu unul ştiam că transpirasem din cauza celei de a doua declinări; asta a fost, de altfel, şi singura împrejurare în care am aplicat cu folos cunoştinţele de limba latină.

---

[20] Într-o latină stricată :
— Vreţi să mergem, colegi, să bem cîte-o bere ?
— Eu, seara, prefer să beau rachiu.
— Cu castraveţi acri în zeama lor.